ŽIVLJENJSKI POGOJI VINIČARJEV V SVEČINSKIH GORICAH PRED 2. SVETOVNO VOJNO

Mojca Ramšak

IZVLEČEK

Avtorica za zgodovinskim pregledom o viničarstvu v Sloveniji opisuje življenjske pogoje viničarjev v Svečini pri Zgornji Kungoti v severo-zahodnem delu Slovenskih goric pred drugo svetovno vojno. Pri tem jo zanima predvsem delo in odnos do zemlje, hiše, prehrana viničarjev, socialna hierarhija in družina. Z nanizanimi segmenti konkretnih razmer družbeno-zgodovinske dejanskosti viničarskega življenja želi ovreči nekatere konstrukte, ki so odnos viničarja in njegovega delodajalca izrabljali in ga želeli prikazati v blažji obliki, kot je v resnici bil. Terensko delo in pisni viri so potrdili, da so bile življenjske razmere viničarjev v Svečini zares neznosne in velikokrat krute. Tega sicer ne gre posploševati prav na vse viničarje, saj so bili življenjski pogoji praviloma odvisni od tega, za koga je viničar delal. Dobri gospodarji so v glavnem našli dobre in sposobne viničarje. Ne glede na to pa se je v devetdesetih pojavil strah pred ponovno vzpostavitvijo viničarskih odnosov (četudi neformalnih) z uvedbo zakona o denacionalizaciji.

ABSTRACT

The author first presents a historical survey of vineyard labour in Slovenia and then describes the living conditions of vineyard labourers in Svečina near Zgornja Kungota in the north-western part of Slovenske gorice before the Second World War. She is mainly interested in the work itself, the relation to the land, the housing conditions and nutrition of the labourers, their social hierarchy and family life. Presenting a series of segments illustrating the actual social and historical living conditions of vineyard labourers she tries to refute some fabrications which misinterpret the relations between vineyard owners and their labourers in order to present them in a better light than is supported by the facts. Field work and written sources provide ample evidence that the living conditions of vineyard labourers in Svečina were indeed dreadful and often intolerable. Nevertheless, this cannot be generalised for all vineyard labourers since their living conditions generally depended on whom they worked for. As a rule, competent vineyard owners managed to hire worthy and able labourers. In spite of these facts, the nineties have brought fears that the introduction of the denationalisation law will lead to a (perhaps informal) re-establishment of the past relationships between vineyard owners and labourers.

1. PREDGOVOR

Etnološka dediščina svečinske vinorodne pokrajine in njenih družbenih odnosov sega od lastnikov večjih posestev in vinogradov, pretežno velikih kmetov, cerkvenih in državnih posestev, do malih kmetov, šafarjev, viničarjev in ofarjev.

Ko govorim o dediščini življenjskih pogojev in socialnih odnosov, izpričanih v Svečinskih goricah, želim govoriti predvsem o razmerju med viničarji in kmeti oziroma viničarjevimi delodajalci na mikroravni. V tekstu predstavljam razmerja med lastniki zemlje oziroma velikimi kmeti, cerkveno gospodo in državnimi inštitucijami ter viničarji, ki so njihovo zemljo obdelovali.[1]

Odnos med viničarji in kmeti je v literaturi naslikan izrazito črno-belo in se predstavlja stereotipno kot razmerje med viničarji, ki naj bi bili sinonim za slovensko revščino in delno tudi zapitost na eni strani, in velikimi kmeti, ki naj bi viničarje izkoriščali. Avtorji največkrat navajajo, da je bilo razmerje med viničarjem in gospodarjem bolj ali manj sovražno, da so prvi svojim najemnikom očitali potuhnjenost, lenobo in nezanesljivost, drugi pa so živeli v prepričanju, da jih gospodarji kruto izkoriščajo. Terensko delo je potrdilo razmere, ki viničarstvo izpostavljajo kot socialni problem. Za današnji čas skoraj nepredstavljivi življenjski pogoji nekaterih viničarskih družin so se sicer nehali z uradno ukinitvijo viničarskih odnosov po vojni, toda danes se ta problem vrača in postaja vedno bolj aktualen v smislu urejanja pravnih odnosov pri vračanju zemlje z denacionalizacijo predvojnim lastnikom. Kljub odpravi institucije viničarstva leta 1947 z Zakonom o odpravi viničarskih in podobnih razmerij je življenjski slog viničarjev še naprej temeljil na tradiciji, ki je na nekoliko spremenjen način živela še naprej. Nekdanji viničarji iz Svečine so po drugi svetovni vojni večinoma postali Agrokombinatovi delavci (danes Vinag) in obdelovali državne vinograde ali pa se zaposlili v Mariboru oziroma bližnjih krajih.

2. KDO SO BILI VINIČARJI?

Viničarstvo sodi med deputatna razmerja, čeprav vsebuje tudi neke lastnosti navadnega dninarstva in zakupa. Glavna značilnost je bila vendarle deputat. Izraz viničar za delavce v deputatnem razmerju se je uveljavil šele v zadnjih desetletjih 19. stol. (Cigaletov slovar iz 1860 ga še ne navaja). Nadomestil je vsaj v knjižni rabi starejše, iz nemščine (Weinzerl, Weinzedl, Winzer) prevzete izraze kot vajncerle, bancerle, vincar, véncar, vancar. Viničarji so bili poljedelski delavci, ki so živeli v lastnem gospodinjstvu

[1] Ustne informacije za katastrske občine Ciringa, Plač, Slatina, Slatinski dol, Svečina in Špičnik sem zbirala s pomočjo dijakov na Enološko - etnoloških poletnih šolah v Svečini v letih 1994, 1995 in 1996; nanašajo se v glavnem na 30. leta 20. stoletja (do tja je namreč še segel spomin naših pripovedovalcev) in na spremembe po drugi svetovni vojni. Nepogrešljivi so bili tudi zapisi šestih življenjskih zgodb, ki sta jih zbrali, zapisali in mi jih velikodušno posodili upokojena učiteljica iz Svečine Marija Radmilović (pet zgodb) in učitejica iz Zgornje Kungote Anica Horvat (ena zgodba). Ostali viri pri preučevanju so bile revije iz obravnavanega obdobja z viničarsko tematiko (mesečnik Naše gorice - Glasilo Vinarskega društva za Dravsko banovino v Mariboru, Socialna misel - Mesečnik za politično, kulturno, socialno in gospodarsko življenje, LZ - Slovenska revija, Slovenski poročevalec), župnijska kronika in tipkopisi, ki jih hranijo v župnišču svečinske cerkve Sv. Andreja. Fotografije so last pripovedovalcev, druge so posnete v času poletnih šol. Za preslikavo in razvijanje se zahvaljujem Zavodu za zaposlovanje, Območni enoti Maribor. Pri orisu te teme sem uporabila še etnološko, zgodovinsko in vinogradniško literaturo.

in ki so obdelovali delodajalčev ("vinogradnikov") vinograd; včasih tudi drugo zemljo, delodajalec pa jim je kot deputat dajal na voljo manjšo stanovanjsko hišo in k njej spadajoča poslopja z nekaj zemlje in živine, poleg tega pa jim je za nekatera dela plačeval mezdo v denarju, naturalijah ali na oba načina. Pojmovno ne prav bistveno, socialnozgodovinsko pa vendarle do neke mere pomembno je razločevanje viničarjev na gosposke, zaposlene na vinogradih nekmetov, in na kmečke (Vilfan 1980 : 390).

3. KRATEK HISTORIAT VINIČARSKEGA VPRAŠANJA

Zgodovina slovenskega viničarstva sega v 16. stoletje, do takrat mu namreč lahko sledimo po arhivskih virih, najbolj pa se je razmahnilo sredi 18. stoletja. Vladimir Bračič loči tri oblike viničarstva.

1. Vinograd, ki ga je obdeloval zemljiški gospod v lastni režiji. Te vinograde so obdelovali tlačani - uživalci takoimenovanih viničarskih hub - ali pa ostali podložniki s tako imenovano "vinogradniško roboto". V prvem primeru je bilo koriščenje viničarske hube edino plačilo za oskrbovanje in obdelavo vinograda.

2. Vinograd v stalnem sestavu in enotnem kompleksu. Užitni lastnik je bil podložni kmet, ki je obdeloval vinograd sam, ni spadal pod gorsko palico in je dajal kot del dajatve tudi vino.

3. Vinograd, ki ga je dajal zemljiški gospod v uživanje drugim osebam - plemičem, meščanom, cerkvi, samostanom, svobodnjakom, pa tudi kmetom - podložnikom. K tem vinogradom pa je pripadala tudi druga zemlja, zlasti njive in hoste (Bračič 1976: 74).

Zaradi posebnih razmer, ki so vladale na Štajerskem in še posebej v Halozah, so postali manjši kmetje in kočarji že pred zemljiško odvezo (1848) osnovni izvor za nastajanje viničarjev. Različni vzroki so jih privedli do tega, da so svoje vinogradniško posestvo prodali meščanom ali bogatejšim kmetom ter ostali na svoji dotedanji domačiji viničarji. Drobitev posesti je bil osnovni vzrok viničarstva (Bračič 1976: 75), bila pa je v prvi vrsti posledica gospodarskih težav pa tudi političnih razmer v prvi polovici 19. stoletja. Na vsem Štajerskem je samo od leta 1834 do 1846 propadlo okoli 1000 kmetij (2 %), ki so jih zemljiški gospodje večinoma razkosali. V času propadanja kmetij so mnogi prejšnji kmetje postali viničarji večjih kmetov in meščanov - vinogradnikov (Zupanič 1969: 81).

Prvi viničarji so bili tisti, ki so bili v službi pri meščanih, plemičih, cerkvi, trgovcih itd. Prvotno so bili njihovi služabniki, kasneje za stalno najeti vinogradniški delavci s posebnim statusom. Z gospodarjem so bili v določenem stalnem delovnem odnosu (Bračič 1976: 76).

Viničarsko vprašanje je postalo po prvi svetovni vojni pri nas zelo pereče in je bilo v okviru tedanjega družbenega reda praktično nerešljivo. V zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno se ga je lotilo tudi slovensko marskistično gibanje in opozarjalo na ta težki problem, ki v preteklosti ni bil zgolj socialnega, marveč tudi nacionalnega značaja (prim.: Kreft 1951: 73). Pred drugo svetovno vojno je bil pretežni del štajerskih vinogradov v graščinski, cerkveni ali meščanski lasti, ne pa v kmečki. Razlogi za to so predvsem ekonomski. Fevdalna gospoda in cerkev sta se tudi po kmetski odvezi 1848 prav krčevito držali svojih vinogradov, katerih donosnost je postala steber podpornik vsega njihovega gospodarjenja. Po drugi strani pa je začela rentabilnost vinskih goric mikati tudi mlado, stremljivo meščanstvo, ki svojih dohodkov ni moglo nalagati v industrijska podjetja, ker se pač taka iz najraznovrstnejših vzrokov na slovenskem

Štajerskem niso ustanavljala (prim.: Tušek 1939: 444).

Socialna nasprotja so bila v obravnavanem času izrazita predvsem med veleposestniki in viničarji. Viničarji kot kmečki proletarci so v Halozah in Slovenskih goricah skupaj z dninarji, kočarji in želarji predstavljali veliko večino prebivalstva (prim.: Kerenčič 1967: 126). Po ugotovitvah iz dvajsetih let tega stoletja naj bi bilo v okrajih Ljutomer, Ptuj in Maribor približno 40.000 viničarskih družin, nekaj od njih pa naj bi jih bilo raztresenih v okrajih Konjice, Šmarje, Celje in Brežice. Manjše število viničarjev je bilo tudi na sosednjem Hrvaškem, v drugih vinorodnih krajih pa ta stan ni bil znan. Viničarji so v dvajsetih letih 20. stoletja obdelali približno tri četrtine slovenskoštajerskih vinogradov in pridelali okoli 500.000 hektolitrov vina, skupaj pa je tedaj od pridelave vina v Sloveniji živelo okoli 300.000 ljudi. Da so bili viničarji v pravem pomenu besede drugod bolj ali manj nepoznani, kaže dejstvo, da je zakon o viničarjih, t.i. viničarski red, bil v veljavi le na Štajerskem (prim.: Žebot 1927: 191; Tušek 1939: 445).

Jože Kerenčič je v Študiji o naši vasi leta 1936 sistematično opisal posestne razmere, zadolženost in propadanje kmečkega gospodarstva in orisal bistvo kmečkega vprašanja (Kerenčič 1967: 101-141). Med drugim je razčlenil tudi življenjske razmere viničarjev (Kerenčič 1967: 126-131).

Gospodarstva je razdelil na grofovsko-kloštrsko veleposest, domača in tuja gospostva, grunte, nagornjaštva, želarstva, kočarstva, viničarije. Večina glavne kulture - vinogradov je bila v 30. letih v lasti grofov, veleposestev, kloštrov in ostale gospode. Ti so imeli največje parcele, raztegnjene na prvovrstna vinorodna pobočja. Le redko je bila vmes večja parcela kakega gruntarja, večinoma pa so bile last številnejših gruntarjev in nagornjakov ostale poljedelske kulture. Vinogradi so bili mali, ozke krpe, navadno brez viničarije. V gosposkih vinogradih so gojili sortirano trsje, v kmečkih je bilo navadno to otežkočeno. Tudi velika gospodarstva so vsebovala ostale poljedelske kulture, toda le tu in tam so jih obdelovali viničarji zase in še to večinoma s tujo vprego.

O življenjskih razmerah viničarjev je pisal tudi Jože Pahor, avtor drame Viničarji. Pred uprizoritvijo v ljubljanski Drami (28. septembra 1937) je v Gledališkem listu obrazložil nastanek in smoter svojega dela. Tam pravi med drugim: "Pred osmimi leti se je o viničarskem vprašanju pri nas precej govorilo. Slikale so se razmere v viničarskem ozemlju na način, da je človeka prijelo. Razkrivala se je vsa gmotna in moralna beda viničarjev, ki je naša javnost dotlej ni videla ali ni hotela videti... Življenjske razmere med viničarji so primitivne, zato se v njih lahko razvijajo najbolj goli človeški nagoni. Človeške strasti imajo vso svobodo, da se neomejeno razbohotijo. Če pa k individualno človeškemu prištejemo še socialne razlike, vidite, da je treba le zajeti, če hočete imeti močno podobo, stvarno in resnično." (prim.: Kreft 1951, 74).

4. VINIČARSKI RED

V smislu *Viničarskega reda za Štajersko* z dne 2. maja leta 1886 so viničarji osebe, ki se jemljejo v službo za plačilo v denarjih ali v čem drugem ali v obojem skupaj za to, da obdelujejo vinograde (Šlibar 1921: 43).

Nezavidljiv socialni položaj viničarjev je vzbujal pritisk javnosti šele v 30. letih 20. stoletja, ko so bile tudi pravno določene uredbe med vinogradnikom in kmetom. Pravne odnose med vinogradniki in viničarji je urejal viničarski red, ki ga je 20. julija 1928 sprejela

mariborska oblastna skupščina, 1. novembra 1939 pa je bil nadomeščen z uredbo bana dravske banovine o službenem razmerju med vinogradnikom in viničarjem. Prizadevanja po izboljšanju socialnega položaja viničarskih družin pa še vedno niso uzakonila njihovega socialnega zavarovanja ali kakega drugega radikalnejšega posega.

Določila uredbe iz leta 1939 navajajo naslednje. Službeno razmerje nastane s pismeno pogodbo, ki jo morata vinogradnik in viničar skleniti pred nastopom službe. Pogodba mora vsebovati izčrpen seznam del, ki jih mora viničar opravljati, število oseb, starih nad 16 let, ki jih mora imeti viničar na razpolago za viničarska dela, število živine, ki jo mora imeti viničar, število živine, ki jo mora rediti za gospodarja, in prejemke, ki jih dobi viničar zase in za svoje delovne moči za navedena dela. Med viničarjevimi prejemki je poleg prostega stanovanja v viničariji in deputatne zemlje (sposobne za pridelavo žitaric in okopavin) predvsem mezda, ki mora za vsako delovno moč in za vsak dejanski delovni dan znašati najmanj: za navadna dela v poletnih mesecih po 10 din, v zimskih po osem, za kvalificirana in težja dela pa v poletnih mesecih po 12,50 din, v zimskih po 10 din.

Delovni čas znaša pri lastni hrani (suhi deri) v letnih mesecih po 10, v zimskih po 7 ur.

Službene pogodbe morajo viničarji sklepati za dobo treh let (do leta 1939 so jih za dobo enega leta, to se je imenovalo viničarsko leto). Prvo leto naj bi bilo po novem poizkusna doba; v tem letu se sme službeno razmerje odpovedati brez navedbe razloga v času od 1. do 15. avgusta. Če se v določenem roku v poizkusni dobi službeno razmerje ne odpove, velja sklenjena pogodba še za nadaljnji dve leti. V tretjem letu se mora službeno razmerje odpovedati brez navedbe razloga v času od 1. do 15. avgusta, sicer se pogodba avtomatično podaljša za nadaljno dobo treh let, toda brez poizkusne dobe.

Sprememba v osebi vinogradnika nima za viničarja glede na pogodbeno službeno razmerje za tekoče službeno leto nobenih posledic. Če viničar umre, ima vdova pravico stopiti na mesto svojega moža v službeno razmerje za vso še preostalo dobo. Tako pravico imata tudi viničarjev sin ali hči, če sta polnoletna.

Viničarska pogodba more prenehati predčasno po krivdi viničarja ali po krivdi vinogradnika. Primeri krivde so točno navedeni v uredbi.

V vsaki občini, kjer so viničarji, obstoji posebna viničarska komisija iz treh članov. Predsednik komisije je župan občine, v kateri je posestvo, na katerem je viničar zaposlen. Drugega člana imenuje vinogradnik, tretjega pa viničar. Viničarske komisije rešujejo vse spore, izvirajoče iz viničarskega razmerja.

Če se službeno razmerje ukine po krivdi vinogradnika, mora ta viničarju povrniti vrednost žetve, ki bi jo viničar predvidoma dosegel na deputatni zemlji, kakor tudi stroške selitve. Če pa se službeno razmerje ukine po krivdi viničarja, mu mora vinogradnik povrniti samo vrednost semena in vrednost dela na deputatni zemlji.

Pri banski upravi dravske banovine se ustanavlja poseben viničarski sklad, ki se uporablja za podpore viničarjem in njihovim svojcem v primerih dolgotrajne bolezni, onemoglosti in smrti. Vanj plačujejo lastniki nekmetskih vinogradov letni pavšalni znesek 100 din (Tušek 1939: 445-446).

O razkoraku med normativnostjo uredbe in dejanskim stanjem so dvomili že v času njenega nastanka, še bolj pa ga potrjujejo pričevanja nekdanjih viničarjev o svojem gospodarskem in socialnem položaju. Ta se razlikuje glede na to, pri kom je viničar delal; pri velikem kmetu z nad 10 hektarjev zemlje, pri malem kmetu ali pri veleposestnikih, kjer so bile spet razlike glede na to, ali je bil ta domač ali tujec.

Da bi zaščitili položaj viničarjev, so ustanovili posebne viničarske krajevne komisije, katerih delo se je osredotočalo v Osrednji paritetni komisiji za ureditev viničarskega vprašanja v Mariboru (Šlibar 1921: 44).

5. VINIČARSTVO V SVEČINSKIH GORICAH

Svečinske gorice so agrarna pokrajina, za katero je značilno predvsem vinogradništvo in sadjarstvo.

Obsegajo najzahodnejše območje Zahodnih Slovenskih goric med reko Pesnico in državno mejo z Avstrijo. Vanje spadajo Zgornja Kungota, Svečina in Pesnica. Na severozahodu in zahodu prehajajo še na avstrijsko stran, vse do doline Gomilice, ki se pri Ernovžu izliva v Muro, ter do Karnerjevega vrha in Lučan (Horvat 1993: 3). Svečina je gručasta vas s 1000 prebivalci in stisnjena v kotu med državno mejo z Avstrijo in gričevnatim svetom Slovenskih goric, na odličnem položaju za vinogradništvo. Znana je predvsem po belih vinih.[2]

Prve spremembe in inovacije v vinogradništvu v Svečini so se začele konec 19. stoletja, natančneje leta 1890, ko sta se pojavili trtna uš in peronospora.[3]

Do leta 1900 je v Slovenskih goricah trsna uš okužila in bolj ali manj uničila več kot polovico vinogradov, do izbruha 1. svetovne vojne pa so bili z malimi izjemami uničeni vsi vinogradi. Seveda je hiranje vinograda trajalo nekaj let, dokler se končno obdelovanje ni več izplačalo. Za vinogradnike Slovenskih goric je bila ta katastrofa strašna. Bili so obupani, ko so gledali, kako jim kopni v vinogradih glavni vir denarnih dohodkov (Zupanič 1969: 105). Takrat se je izkazala Kmetijska šola v Silberbergu (Avstrija), kjer so se strokovno izobraževali tudi naši kmetje.[4] Šola je začela producirati velikanske količine trsnih cepljenk na amerikanski podlagi, oblast pa je kmetom dajala ugodne kredite za obnovo vinogradov in s tem možnost za kvalitetnejše vino. V tem času so začeli tudi škropiti vinograde z modro galico proti glivični bolezni peronospori (prim.: tipkopis Svečina iz župnijskega urada Svečina, str. 4). Vinarska podružnica v Svečini je pred drugo svetovno vojno prirejala vinske razstave in vinski sejem. Razstavljali so vina (tudi do 100 vzorcev) iz Svečine, Sv. Jurija, Sv. Križa in Zg. Sv. Kungote, ob teh prilikah pa so sklepali tudi živahne kupčije. Ob sejmih in razstavah so poskrbeli tudi za avtobusne zveze z vlaki (prim.: F. F. 1940: 49). Leta 1946 so v novozgrajenem prosvetnem domu organizirali kmetijsko razstavo. Gospodarska komisija pri krajevnem odboru je že itak napredno kmetijstvo usmerjala k še večji zmogljivosti, krajevni odbor pa je imel popoln

2 Svečinska bela vina so: šipon, laški rizling, zeleni silvanec, rizvanec, beli pinot, chardonnay, sivi pinot - rulandec, kerner, renski rizling, sauvignon, traminec, rumeni muškat. Ne gojijo samorodne trte, kot je šmarnica, otelo in druge. Najbolj znani pridelovalci buteljčnega vina v Svečini so: Valdhuberji in Jamniki iz Svečine, Elšniki, Gorniki, Jarci s Slatine, Dreisiebnerji in Gaubeji s Špičnika, Krenovi in Šerbineki s Plača, nekaj pa je tudi Mariborčanov, ki so kupili zemljo na tem območju in se ukvarjajo z vinogradništvom, npr. Hlupičevi iz Jurija. Večina jih nadaljuje domačo gospodarsko dejavnost in prideluje vrhunska vina, za katera pobirajo nagrade na vinskih sejmih v Sloveniji in v tujini. Sicer pa je v svečinskih goricah kar nekaj vinotočev, ki ponujajo najboljše iz svojih vinogradov.

3 Za več podatkov o vinogradništvu v Slovenskih goricah gl. Zupanič: 1969.

4 Poleg te šole so delovale v Slovenskih goricah še naslednje vinarske šole: v Grajskem logu v sklopu vinarske šole v Mariboru (1893), v Sp. Bregu pri Ptuju (1899), na Kamenščaku pri Ljutomeru (1900) in Gornji Radgoni (1905) (prim.: Zupanič 1969: 109).

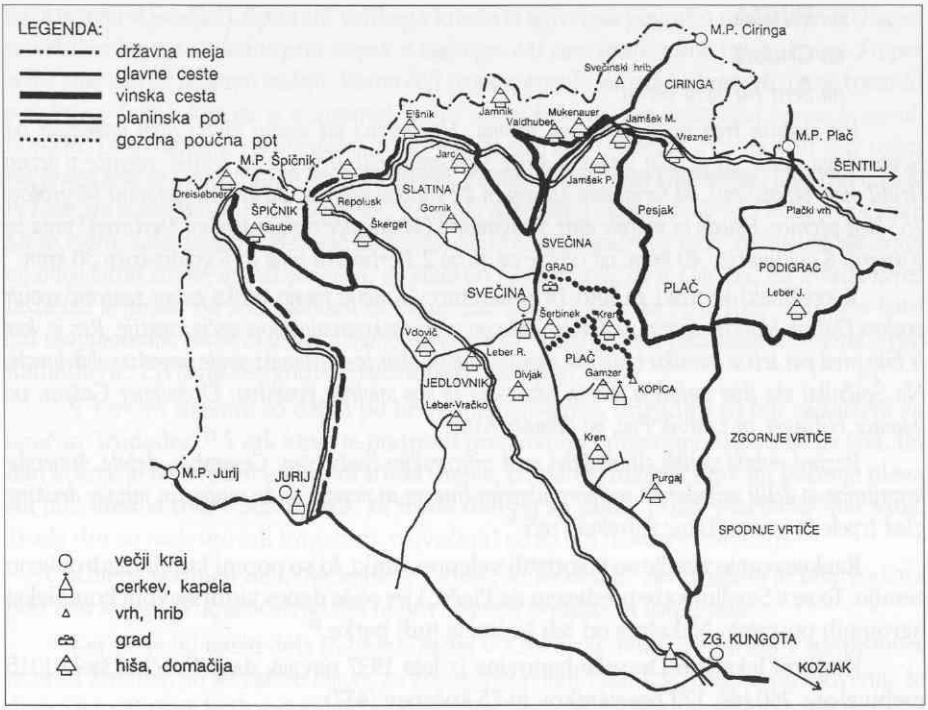

Zemljevid iz zloženke Turističnega društva Svečina. ♦ The map from the folder of the Tourist Society Svečina. ♦ Plain issu du dépliant élaboré par l'Association touristique de Svečina.

pregled čez kulture v kraju, vedel je točno, koliko strojev in ostalega poljedelskega orodja se nahaja v njegovem območju in tudi, koliko delovnih sil je na razpolago (prim.: Filipič 1949: 180). V Svečini je od leta 1937 delovala tudi nižja sadjarsko-vinogradniška šola z internatom, ki so jo po letu 1948 ukinili oziroma razdelili njene oddelke na druge kmetijske šole v Sloveniji. Tisti, ki se še dobro spomnijo njenega delovanja, pravijo, da je bila to odlična šola in so se zlasti vinarji s Silberberga v kakšni stvari zgledovali po njej. Zdaj je to poklicna kmetijska-gospodinjska šola (prim.: Medved 1992: 75; Šedivy, Hočevar 1980: 254).

Podatki o cerkveni zemlji in njihovih viničarjih v svečinski fari segajo v drugo polovico 19. stoletja, ko v župnijski kroniki o cerkvenem premoženju preberemo naslednje: *"Nepremakljivo cerkveno premoženje obstoji iz vinograda na Radsbahu, vinograda s stanuvanjom za vincerja na Pesjaku in vinograda z vincerijo na Jedlovniku /.../ Župnikovi dohodki leta 1872 obstojijo v sledečem: rešitveno Dolžno pismo s 1410 goldinarji, od teh na leto dobi župnik obresti samo 66 goldinarjev in 61 kron, od tega 110 goldinarjev ohrani vlada za se; zemlišče 30 oralov*[5] *in 1000 kvadratnih sežnov*[6]*. Pri teh je vinogradov več kot 6 oralov, namreč:*

- domač vinograd zgor od farovža,

- vinograd z vincerijo na Pesjaku,

- na Grušovi (Jedlovnik) z vincerijo,

5 Oral po dunajski meri je 5700 m2 ali 57 arov (Vilfan 1954: 67).

6 Kvadratni seženj po dunajski meri je 3,59 m2 (Vilfan 1954: 67). 30 oralov in 1000 kvadratnih sežnjev je 174590 m2 ali 17,46 hektarja, toliko je torej leta 1872 znašala cervena posest v Svečini. Od tega je bilo vinogradov za 6 oralov ali 3,42 hektarja.

- na Vertičah,

- na Grušovi,

- na Šent Jurskem verhu.

Pri slednih treh nega nobenega hrama. Na pravici ali pisani zbirci dobi farmešter od Svičinskega grada, ki je zdaj lastnina štifte St. Lamprecht, dva graška fridila[7] *pšenice v zerno (fridil meri 60 pisilov), od farmanov 15 kop in 42 snopov pšenice, 86 krač, v gotovini 84 grošov, 75 skled pšenice. Sklede bi morale dati 5 vaganov*[8]*. Od domače cerkve dobi en štertinjak*[9] *vina in v dnarih 8 goldinarjev 40 kron, od cerkve sv. Jurja 2 štertinjaka vina in 6 goldinarjev 30 kron."*

V svečinski kroniki za leto 1896 beremo: *"Kmetje imajo veliko težav zastran svojih poslov. Dobrih hlapcev skoraj ni dobiti. Zato po vrsti razkosavajo svoje večje kmetije. Res je, kar je bilo pred par leti v časniku brati, da morajo kmetje skor le s siromaki svoje posestvo obdelovati. Na Špičniku sta dva največja kmeta razkosala le kos svojega posestva: Dreisibner Gašper, po domače Hitinger in Ludvik Pec, po domače Mulc.*

Pozimi je bilo veliko siromaštvo med vincarskim ljudstvom. Cesarstvo, dežele, štajerske hranilnice so delili milodare v podporo ubogim ljudem in vendar so že mnoge in mnoge družine glad trpele in pomanjkanje potrebnih reči."

Razkosavanje zemlje so izkoristili veleposestniki, ki so poceni kupili razdrobljeno zemljo. To se v Svečini kaže predvsem na Plaču, kjer so še danes vidni stavbni kompleksi ogromnih posestev. Nekatera od teh so imela tudi parke.[10]

Krajevni leksikon Dravske banovine iz leta 1937 navaja, da je Svečina štela 1315 prebivalcev, 260 hiš, 179 posestnikov in 25 kočarjev (437).

Po drugi svetovni vojni, ko je začel veljati zakon o odpravi viničarskih odnosov, in po agrarni reformi je približno 24 viničarjev v Svečini dobilo v najem prejšnje viničarije.[11] Posebna komisija, ustanovljena na Okraju levi breg Maribor je hodila na čelu s harmonikarjem in agrarnim interesentom dodeljevala zemljo.

Leta 1949 so se svečinski kmetje in viničarji priključili zadrugi.

Vsaki ohišnici so odmerili 1 ha obdelovalne zemlje. Zaradi teh novonastalih družbenih razmerij so bili v tem času v Svečini trije samomori (prim.: Spominčica za faro

---

7 Ker je zapis fridil v viru dokaj nečitljiv in ga je možno prebrati tudi kot fritil, lahko pa tudi kot firtl, domnevam, da gre prav za to mero. Tudi Vilfan nikjer ne omenja fridila in pisila (prim.: Vilfan 1944; Vilfan 1954; Vilfan 1980). En graški firtl pa je znašal 80 litrov.

8 Vagan ali metzen (61 litrov) je meril dva mernika (prim.: Vilfan 1980: 154). Svečinski župnik je torej skupaj dobil 465 litrov pšenice.

9 Štertinjak je meril deset dunajskih veder ali 565,9 litrov (prim: Medved, 1992: 55), po Jazezu Strnadu pa je startin ali štrtijek 525 litrov (Strnad 1993: 72). Vilfan te mere ne navaja (prim.: Vilfan 1944; Vilfan 1954; Vilfan 1980). Trije štertinjaki vina, kolikor jih je dobil duhovnik, so znašali 1575 litrov ali največ 1697,7 litra.

10 V stavbnem kompleksu na Plaču 30 sta npr. poleg hiše nekdanjega lastnika posestva stali še dve viničariji. Pred hišami je park s cipresami, ljudje se spomnijo, da so bile poti med njimi posute z belimi kamenčki, lastnico pa so morali ogovarjati z "milostljiva". Po prvi svetovni vojni so ta posestva pripadla banovini in to je najverjetneje tudi vzrok, da je Plač edini del Svečine, kjer niso posebej obeleževali pomembnejših dogodkov v letnem vinogradniškem ciklusu (npr. pri postavljanju klopotca). Tudi na drugih delih Plača je še nekaj hiš veleposestnikov, npr. na Plaču 29 letna rezidenca veleposestnika (žal v ruševinah), zraven pa nekdanja viničarija. Vse vinograde veleposestnikov so obdelovali viničarji in kočarji. Ta del so med vojnama naselili tudi Zagorci, ki so prišli na Plač zaradi boljšega zaslužka. Pri tem je zanimivo, da se je prva generacija poročala z drugimi Zagorci, le redki pa s Svečinčani.

11 Po ustnih virih naj bi zemljo dobilo 18 kmečkih, 5 državnih in 1 cerkveni viničar. Ta je obdeloval vinograd na posesti samostana Št. Lampreht, ki je imel vinograde v Svečini.

sv. Andreja v Svečini). Spomini velikega kmeta o tem času govorijo naslednje: *"Po vojni so nekateri kmetje s Slatine prvi stopili v zadrugo. Mi smo imeli vedno veliko živine. Po par volov smo dali za obvezno oddajo. Vedno bolj so nam grozili, da nas bodo zaprli, če ne bomo šli v zadrugo. Tudi kolega me je nagovarjal, jaz pa nisem hotel iti. Čez nekaj časa smo se le morali vključiti. Dve kravi smo pustili doma, v zadrugo pa smo dali vse ostale krave in štiri pare volov. Na pragu sem se umival, ko so prišli po živino. Že takrat smo imeli simentalke. Dve kravi, Hela in Liza, sta skupaj imeli 700 kilogramov. Ko so jih odpeljali v skupno štalo na Plaču, so jih tepli. Ko so videli, kako žalostno gledamo za živino, mi je eden od zadruge rekel, če mislim, da drugi ne znajo fotrat živine, ampak samo mi. Za štalo pri F., so pravili, da je Dachau. Bil je velik nered in živina je hirala. Bil sem zadolžen za nakup zadružnih konjev na Hrvaškem. Sam sem hotel biti skupinovodja, da ne bi drugi z mano komandirali. Vzeli so nam tudi mladi vinograd."* (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

V novem sistemu so delali po brigadnem sistemu. Brigadirji so bili zadolženi za izračun 'trudadni'.[12] Vsak kmet je podpisal prostovoljno pristopno izjavo za tri leta. En dan košnje je bil vreden en in pol truda dneva, en dan krmljenja krav ali čiščenje hleva sta bila vredna dva truda dneva, za truda dan pa so dobili poleg plačila še liter vina. Truda dni so nadzorovali brigadirji, največkrat so to bili nekdanji viničarji.

Kmetje so imeli delovne knjižice za vse, ki so delali, vsa družina je bila vodena pod eno knjigo. V knjižicah so bili njihovi osebni podatki in fotografije.

Ker pa je bil način dela in organizacija v Kmetijski delovni zadrugi v nasprotju z interesi kmetov, so se začele izjave za izstop pojavljati tako kot drugod po Sloveniji že drugo leto. Po treh letih so kmetje imeli pravico izstopiti. Ljudje na okraju so bili mnenja, da nosijo za tak neuspeh krivdo vodje zadruge v kraju, ker ljudi ne znajo prepričati. Zato je bilo pet kmetov obsojenih na zaporne kazni do dve in pol leti za vzgled drugim zadrugam mariborskega okraja.

V letu 1952 je bilo ugotovljeno, da je takšna oblika zadruge neživljenjska in v nasprotju s kmetovo bitjo in da je bila storjena napaka, zato je bil ta tip zadrug ukinjen, vse premoženje pa je prešlo v splošno Kmetijsko zadrugo z jamstvom (prim.: Svečina v preteklosti in danes 1988: 54).

Po vojni so nekdanji viničarji postali v glavnem delavci na državnih posestvih Agrokombinata, še zmeraj pa so živeli v bivših viničarijah.

Z zakonom o denacionalizaciji iz leta 1992, ko so kmetje začeli dobivati nazaj svoja po drugi vojni nacionalizirana ozemlja, se je pri nekdanjih viničarjih začel pojavljati strah, da bodo zopet podrejeni in da bodo morali delati za kmeta. Nekateri kmetje, ki so že dobili nazaj nekoč svojo zemljo, so dali odpovedni rok dosedanjim stanovalcem svojih hiš. Nekateri dovolijo, da v hiši bivajo tako dolgo, dokler ne umre njihov nekdanji viničar. Mnoge družine so tako že postavljene pred dejstvo, da si bodo v kratkem morale poiskati novo streho nad glavo; nekaj pa jih je hiše lahko odkupilo.

12 En truda dan je delovni dan težkega fizičnega dela, ta sistem je trajal od leta 1949 do 1953.

6. ŽIVLJENJSKI POGOJI VINIČARJEV V SVEČINI PRED 2. SVETOVNO VOJNO

6.1 DELO IN ZEMLJA

Ker je bilo viničarstvo do srede tega stoletja močno razširjena oblika zaposlitve poljedelskih delavcev v vinorodnih predelih Svečinskih goric, izhajam pri pregledu življenjskih pogojev prav iz njihovega dela.

6.1.1 **Delovno razmerje** so sklenili največkrat za eno leto, začelo se je 1. novembra (po zaključenih jesenskih delih in so ga imenovali 'viničarsko leto'). Odpoved so dajali praviloma v času od 1. do 26. julija, selitev pa se je vršila med 1. in 11. novembrom. Ta določila so v praksi veljala vse do odprave viničarstva (Bračič 1976: 77) in tudi naš teren jih je potrdil.

Gospodarji so viničarju lahko odpovedali službo brez vzroka ali pa le na videz, da bi tako pritiskali nanj; odpovedal mu je lahko tudi med letom in ga izgnal iz koče, če se je težje prekršil. Nekdanja viničarka je za čas med svetovnima vojnama o iskanju pravice povedala naslednje: *"Nikomur se nismo mogli pritožiti, niti policiji. Ti so hodili kot kaki šefi od kmeta do kmeta, tam so se fejst najedli, potem pa so že kakega revčka pretepli."* Druga piše za čas konec 30. let: *"Po poroki se je moževa očesna bolezen spet ponovila. Moral se je držati pred vetrom, prahom in mrazom. Pri kmetu pa to ni bilo mogoče in ta mu je enkrat rekel, naj si zvrta oči ven, saj so tako zanič. Delati ni mogel, prenašal ni ne dnevne svetlobe ne luči. V sobi smo imeli zatemnjeno. Imela sva dve hčeri, denarja pa ni bilo. Zato sem šla na občino prosit za pomoč. Nisem imela ne petroleja ne soli. Le nekaj masti je še bilo, pri kmetu pa toliko njivice, da je bilo malo koruzike in malo krompirja. Na občini so mi rekli, da mi ne morejo pomagati. Potem sem šla žalostna domov in sem pobrala zadnjo fižolo, kar mi jo je mati pustila in jo nesla k trgovcu. Zanjo sem dobila toliko, da sem si kupila pol kilograma soli in liter petroleja. Čez nekaj dni sem dobila listek z občine za dva kilograma enotne moke. To je bila občinska podpora v stari Jugoslaviji. Z njo sem si na plehnatem štedilniku spekla mali kruhič. Sreča je bila, da sem imela brata v Zagrebu, ki mi je pošiljal obleke za otroke in tu in tam kak dinar"* (TZ M. Ramšak; M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

6.1.2 **Delovni čas** viničarja po viničarskem redu naj bi znašal pri lastni hrani (deri) v letnih mesecih od 7h do 12h in od 13h do 18h, v zimskih mesecih pa od 8h do 12h in od 13h do 16h. Za letne mesece je red predpisoval pol ure odmora dopoldne in popoldne, za viničarjevo gospodinjo pa opoldne še pol ure več. Pri hudi vročini ali nestanovitnem vremenu se je smel preložiti tudi na druge ure. Letni delovni čas se je računal od 1. marca do 31. oktobra. Za nadurno delo ponoči ob nedeljah in praznikih naj bi viničarju pripadala 50% višja delovna mezda kakor za redno dnevno delo. Pri spravljanju sadja in ob trgatvi je pripadala delavcem samo normalna mezda, če so bili preko noči popolnoma oskrbljeni s hrano (prim.: 9. in 10. § Viničarskega reda iz leta 1939, v: Naše gorice, Glasilo Vinarskega društva za Dravsko banovino v Mariboru 6/1939, št. 8, str. 88).

V praksi je bil delovni čas različen, odvisen od vrste dela, letnega časa in od gospodarja samega. Nekateri kmetje so zahtevali od viničarjev, da so delali tudi po dvanajst ali več ur dnevno, drugi pa so se držali osemurnega delovnega časa z odmorom za malico. Ob večjih delih, kot npr. trgatev, je bil delovni dan daljši. Po pričevanjih je

Svečinski kmečki otroci po 1. svetovni vojni. Original hranijo Krenovi na Plaču 12. ♦ Peasant children from Svečina after the First World War. The original photograph is kept by the Krens from 12 Plač. ♦ Les enfants de Svečina après la 1ère guerre mondiale. L'original est conservé chez les Kren à Plač.

Trgatev v Svečini med vojnama. Originala hranijo Šerbinekovi na Plaču. ♦ Grape harvest in Svečina in the inter-war period. Both original photographs are kept by the Šerbineks from Plač. ♦ Les vendanges à Svečina entre les deux guerres. Les originaux se trouvent chez les Šerbinek à Plač.

trajal delovni dan poleti od 7h do 18h, z odmorom za malico od 9h do 9.30h, za kosilo od 11h do 12h ali uro kasneje, in pozimi od 8h do 16h. V tem času so ženske, ki so doma pustile male otroke, pohitele proti domu, jim pogrele hrano, jih previle in polne skrbi zaradi samim sebi prepuščenih otrok odhitele nazaj na delo. Pri večjem številu otrok so

Trgatev pri Šerbinekih leta 1936. Original hranijo Šerbinekovi na Plaču. ♦ Grape harvest of the Šerbineks in 1936. The original photograph is kept by the Šerbineks from Plač. ♦ Les vendanges chez les Šerbinek en 1936. Les originaux se trouvent chez les Šerbinek à Plač.

ostajale doma in skrbele zanje, če že niso imele kake starejše sorodnice. Nekateri kmetje so dopustili, da je bila viničarjeva žena doma in delala v gospodinjstvu, drugod so morale na 'tabrh' ženske tudi v času nosečnosti in kasneje, ko so dojile. Sploh ni bilo redko, da so ženske rodile na polju, čez nekaj dni pa so zopet opravljale vsa dela. Majhne otroke so v teh primerih pazili bodisi starejši sorodniki ali pa otroci. Otroke so hitro navadili na delo: tri- ali štiriletniki so že npr. pasli svinje. Kmalu so se priključili staršem z manjšimi lažjimi deli, npr. pletev in podobno. Šoloobvezni otroci so zaradi dela mnogokrat izostajali od pouka. Izostanki so bili pogostejši pri fantih, ki šole niso preveč marali, pa tudi pri delu so bili koristnejši. Deklice so ponavadi rade šle v šolo, vendar so morale ostati doma in delati, če je tako zahteval gospodar. Mnogi viničarski otroci so ob prenehanju šolanja imeli opravljena le dva razreda, kljub temu, da so v šolo hodili več let. S šolo so po določenem času morali opraviti.

6.1.3 Nekatera **dela v vinogradu** in izven njega so bila tankočutno razdeljena na moška in ženska. Obrezovali, kopali vinograd in obirali grozdje so skupaj. Težja dela, kot je bilo npr. rigolanje in škropljenje, so opravljali moški. Na trgatvi so nosili pute in prešali. Ženske so poleg gospodinjskih del doma še vezale trse, žele travo, pri škropljenju vinograda so nosile vodo in pri vsakem delu v vinogradu skrbele za hrano. Poleg tega so spravljale seno, trosile gnoj, okopavale, pozimi so ročno rezale "foter" (seno), prebirale fižol, predle, tlačile sneg v grajski hladilnici. Vrt, če je spadal k ohišnici, je bil domena žensk, moški so na njem opravljali samo težja dela, kot je bilo npr. lopatanje.

Viničarji niso imeli svoje lastne zemlje, pač pa so bili najemniki pri gospodarju. Ta je lahko bil kmet, lahko pa so bili viničarji tudi na državni ali cerkveni zemlji. V 30. letih je po ustnih virih živelo v Svečini in njeni okolici po 13 malih in enako število velikih

Trgatev pri Elšnikih leta 1936. Fotografija iz vinogradniško - etnološke zbirke na Kopici. ♦ Grape harvest of the Elšniks in 1936. Photograph from the viticulure ethnological collection in Kopica ♦ Les vendanges chez les Elšnik en 1936. La photo fait partie de la collection ethnologique de viticulture à Kopica.

kmetov, 24 viničarjev, od teh jih je 18 delalo za kmete, 1 na cerkvenem in 5 na državnem posestvu oziroma vinogradu.

"Viničar ni delal samo v vinogradu, temveč tudi na polju, v gozdu, na travniku. Razen na velikih gosposkih gospodarstvih se je udinjal mnogim gospodarjem; menjaval je prostor dela, kulturo obdelovanja, gospodarja in sodelavce iz dneva v dan." (prim.: Kerenčič 1967: 128). Z gospodarjem je sklenil ustno pogodbo, pisne so bile izjeme, praviloma za eno leto. Bila je obojestransko odpovedljiva, čeprav so v praksi viničarji le redko dajali odpoved. Odpovedni čas je bil večinoma po koncu trgatve in s strani gospodarja. Viničarska družina se je morala izseliti do zime, vsaka selitev pa jih je materialno zelo prizadela. Več kot pet selitev je za viničarsko družino pomenilo enako, kot da bi enkrat pogoreli. Za večino svečinskih kmetov in avstrijskih veleposestnikov ustni viri poročajo, da so bili dobri gospodarji in da so dobro skrbeli za svojo delovno silo. Svoje delavce so redkokdaj nagnali. Ustni viri pa poročajo tudi o takih, ki so z viničarji slabo ravnali in jih menjavali tako pogosto, da so si morali nazadnje izposojati delovno silo drugod.

6.1.4 **"Delovni odnosi** so bili dvojni, ki so se pri večini stalno medsebojno izmenjavali: mezdno delo in delo na odslužek. Mezdno delo je bilo v glavnem omejeno v odnosih do gosposkih gospodarstev. Tu je delal viničar ob svoji hrani (pri deri), često tudi ni dobil pijače (pri suhi deri). Višino mezde je določal gospodar. Na odslužek je hodil na kmečko gospodarstvo. Tu je vladalo načelo: ti meni pridelek, jaz tebi delovno silo. Razen tega je odsluževal tu viničar tudi vprego za vožnjo drv, za oranje najete krpe

zemlje itd. Tudi za mezdo je hodil delat; mezda je bila navadno večja kot pri gospodi, tam je dobival tudi hrano." (Kerenčič 1967: 128).

6.1.5 **Viničarjevi prejemki** so bili: prosto stanovanje v vinogradnikovi zgradbi in zelenjavni vrt, če je spadal k njej; na vsakega pol hektara vinograda, ki ga je obdeloval, najmanj eno osmino hektara deputatne zemlje (sposobne za pridelavo žitaric in okopavin) in ravno toliko travišča; če pri vinogradu ni bilo zadostne deputatne zemlje, naj bi vinogradnik namesto te dajal viničarju letno najkasneje do 1. novembra toliko krušnega zrnja oziroma krompirja, kolikor bi se ga povprečno pridelalo na manjkajoči površini (100 kg zrnja na 20 arih in 200 kg krompirja na 5 arih); če ni bilo zadostnega travišča, pa naj bi vinogradnik dajal viničarju odgovarjajočo količino krme po odbitku stroškov pridelave ali protivrednost v denarju; steljo, ki jo je oskrbel vinogradnik sam; k stroškom spravljanja stelje za vinogradnikovo živino naj bi prispeval vinogradnik polovico; če je imel viničar svojo živino ali popolni hasek vinogradnikove živine (mleko in tele), je nosil stroške spravljanja krme viničar, drugače pa vsak polovico. Ne glede na to, čigava je bila živina, ki jo je viničar redil, je z gnojem, pridelanim od 1. decembra do 30. aprila razpolagal viničar, vendarle le v korist deputatne zemlje in travišča, z ostalim pa je razpolagal vinogradnik. Viničar je moral dobiti kot nagrado poleg količine vinskih tropin, določene v pogodbi, še 100 din letno od vsakega pol hektara vinograda, ki ga je obdeloval, nagrado bi moral plačati vinogradnik do 1. novembra, če pa je vinograd obdelovalo več viničarjev skupaj, se je nagrada delila sorazmerno. Viničarjeva mezda je morala znašati za navadna poljska dela v poletnih mesecih po 10 din, v zimskih po 8 din, za kvalificirana in težja dela (rigolanje, cepljenje, škropljenje, žveplanje, jesenska ali zimska globoka kop in rez) v poletnih mesecih 12,50 in v zimskih 10 din (prim.: 6. § Viničarskega reda iz leta 1939, v: Naše gorice, Glasilo Vinarskega društva za Dravsko banovino v Mariboru 6/ 1939, št. 8, str. 86-87).

6.1.6 **Plačilo** v Svečini je bilo dnevno. Po zbranih ustnih virih sem ugotovila, da so pri nekem kmetu v Svečini vsi delavci dobili enako vsoto, torej moški enako kot ženske. Za ilustracijo naj navedem nekaj primerov plačila. Razlike pri plačevanju viničarjevega dnevnega dela so znašale do 7 din in so bile odvisne od tega, za koga je delal. Kmet je poleg malice lahko dal viničarju 7 din dnevno (kilogram sladkorja je stal npr. 15 din). Nek drug kmet je viničarju dnevno izplačal le 50 par, za kar si lahko dobil le eno žemljo. Spet drugje je kmet plačal svojemu viničarju 2 din, zavitek tobaka za pipo pa je stal 2,50 din. Neka viničarka je dobila 2,50 din dnevno za trosenje gnoja. V treh dneh je zaslužila za 2 m blaga za predpasnik. Primeri veljajo za 30. leta tega stoletja.

Za dobre gospodarje so veljali tisti, ki so viničarju za dnevni zaslužek plačali dovolj za preživetje družine. Kmetje so viničarje plačevali mesečno, tedensko ali pa po potrebi - viničar je prosil za denar, ko ga je potreboval za hrano, to je bilo dvakrat do trikrat mesečno. Plačevali so po svoji volji, ni bilo nobenega zakona, ki bi narekoval, koliko morajo plačati delavcem. Včasih pa so jih plačali samo z obleko in čevlji.

6.2 HIŠE

Socialne razlike so se navzven kazale tudi v stavbah. Jože Kerenčič o domovih vinogradniških delavcev poroča naslednje:

"Visoki gosposki zidani hrami so poleg cerkva raztreseni po najlepših grebenih. Imajo prostorne kleti, kjer hranijo odbrano vino. Malokje je bila vmes kmečka viničarija s kletjo. Hrami kraljujejo čez vse ozemlje. Večinoma so brez ljudi, letno pride gospoda na oddih, na trgatev, pospravljat vino, drugače pa odnekod narekuje delo po glavnem viničarju ali 'šafarju', ki živi v vsaj za spoznanje boljši zidani bajti, dočim so tesne, napol krite podrtije ob klancih ali pod vinogradi, zatohle in nezdrave. 'Šafar' gospodari v imenu gospodarja, on je posredovalec med gospodo in viničarji, on je prvi in odličen službnik. Pod rebri gričev in po dolinah so gruntarski hrami z gospodarskimi poslopji, iz ilovice zbite 'blatjače' kočarjev in želarjev." (Kerenčič 1967: 127-128).

Kmečka hiša in njena oprema v Slatinskem dolu pred drugo svetovno vojno je zgledala takole: "*Naša hiša ni imela črne kuhinje, ker ni stara. V kuhinji sta stala dva svinjska kotla, krušna peč in zidan štedilnik z velikimi zelenimi kahlami* (pečnicami). *Tla so bila lesena. Pralo se je, ko je bil dež in čas za to. Perilo se je kuhalo na štedilniku, splahnjevalo pa v ribniku. V kuhinji je bila miza, okoli klopi in štokrli* (stoli). *Poleg mize je bil še tobl, kjer so spale služkinje. V ta boljši hiši so prenočevali gostje, namenjena pa je bila tudi praznikom. V njej je še vedno lončena peč. Potem smo imeli še spalnico staršev. Otroci so spali vedno v svoji sobi, stara mati pa je spala v štibli. Imeli smo še vinsko klet, štirinajst stopnic globoko jabolčno klet in rejosko klet* (klet za rejo krompirja, repe, korenja), *od ostalih gospodarskih poslopij pa še*

Nekdanja kmečka viničarija s kletjo, desno svinjak. Plač, junij 1995. Foto: Vesna Nikšič. ♦ Former vineyard cottage with wine cellar, to the right a pigsty. Plač, June 1995. Photograph: Vesna Nikšič. ♦ L'ancienne maison de vigneron chez le propriétaire avec la cave et la porcherie (à gauche). Plač, juin 1995. Photo: Vesna Nikšič.

Nekdanja cerkvena viničarija brez kleti. Plač, junij 1995. Foto: Vesna Nikšič. ♦ Former church-owned vineyard cottage without wine cellar. Plač, June 1995. Photograph: Vesna Nikšič. ♦ L'ancienne maison de vigneron d'Eglise, sans cave. Plač, juin 1995. Photo: Vesna Nikšič.

Nekdanja kmečka viničarija v Svečini. Svečina, junij 1995. Foto: Mojca Ramšak. ♦ Former farmer-owned vineyard cottage in Svečina. Svečina, June 1995. Photograph: Mojca Ramšak. ♦ L'ancienne maison de vigneron à Svečina. Svečina, juin 1995. Photo: Mojca Ramšak.

Nekdanja banovinska (državna) podkletena viničarija, imenovana "štok". Ime je nastalo, ker je zidana v nadstropja; najglobje je bila klet, v pritličju hlev in v prvem nadstropju viničarska stanovanja. Danes je to edini ohranjen objekt nadstropne viničarije v Svečinskih goricah. Svečina, junij 1995. Foto: Mojca Ramšak. ♦ Former state-owned vineyard cottage with cellar, called "štok". The word derives from the fact that the building had several floors (German *Stück* = floor); lowest was the cellar, the ground-floor was used as stable and the vineyard labourer's family lived in the first floor. Today this is the only preserved vineyard cottage with several floors in the hills of Svečina. Svečina, June 1995. Photograph: Mojca Ramšak. ♦ L'ancienne maison de vigneron d'Etat, avec la cave, appelé "štok". Elle porte ce nom parce qu'elle a des étages: la cave au fond, l'étable au rez-de-chaussée et les appartements des vignerons à l'étage. Le seul exemple de maison de vigneron à étages dans Svečinske gorice. Svečina, juin 1995. Photo: Mojca Ramšak.

govejo štalo, konjsko štalo in v posebnem poslopju svinjsko štalo, prešo, špajzgvelb (shrambo), *kašče za moko, za fižol, zrnje, koruzo. Sredi dvorišča je stal kostanj, ki je bil toliko star, kot hiša, pa ga kasneje podrl moj zet. Imeli smo tudi kamnito pečnico za sušenje klojcev* (sadnih krhljev), *od leta 1903 pa cigl na srehi."* (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

V svečinski kroniki za leto 1922 pa piše: *"Dne 2. avgusta je na Špičniku št. 57 (grajskem viničarju) udarila strela. Ubila je strela takoj volov, Marijo Krajnc in njenega sina Petra, ki je bil slučajno na vojaškem dopustu. Poslopje se ni vžgalo, dasiravno je streha krita z deski."*

O nastanku in razvoju viničarskih vrhov ali zidanic v trajna stanovanja meni Franjo Baš (1984: 21), da "imajo svoje geografske pogoje v oddaljenosti vinograda od bivališča na posestvu. Viničarski vrhi so mnogokje podobni kajžam na obrobju naselbin ali preužitkarskim hišam v podeželskih naselbinah in predmestjih ter se ločijo od kmečkih, obrtniških in trgovskih hiš po velikosti in pomanjkanju gospodarskih poslopij ali pritiklin, ki so bile zaradi skromnih gospodarskih možnosti skupaj pod isto streho s hišo."

Poleg manjše stanovanjske hiše in njej pripadajočih gospodarskih poslopij so imeli viničarji v Svečini v najemu tudi ohišnico, torej kos vrta okoli hiše, kjer so pridelovali

Kopica na Plaču. Nekdanja kmečka viničarija na razgledniški točki (420 m) na grebenu med svečinsko in plačko dolino. Od leta 1991 jo ima v najemu Turistično društvo Svečina in je v njej postavilo vinogradniško-etnološko zbirko v treh prostorih. "Zvon" na strehi je klical viničarje z dela k jedi, hkrati pa je napovedoval uro. Po njej so se ravnali predvsem na Plaču, do koder se zvonjenje iz svečinske cerkve ni slišalo. Foto: Vesna Nikšič, junij 1995. ♦ The Kopica Hill in Plač. Former farmer-owned vineyard cottage located in a panoramic spot (420 m altitude) on the crest separating the valleys of Svečina and Plač. Since 1991 is occupied the Svečina Tourist Society and displays a viticulture ethnological collection in three rooms. The "bell" on the roof was used to call the vineyard labourers to meals and also told the time. It served especially the people of Plač where the bells of the church in Svečina could not be heard. Photograph: Vesna Nikšič, June 1995. ♦ Kopica à Plač. L'ancienne maison paysanne de vigneron, avec une vue panoramique, située sur la colline (420 m) entre la vallée de Svečina et celle de Plač. Depuis 1991 louée par l'Association touristique de Svečina qui y a installé la collection ethnologique de viticulture. "La cloche" sur le toit avertissait les vignerons de l'heure du repas. Elle indiquait aussi l'heure aux habitants de Plač qui n'entendaient pas la sonnerie de l'église de Svečina. Photo: Vesna Nikšič, juin 1995.

zelenjavo za svoje potrebe. Sadja niso imeli in mnogi kmetje so prepovedovali viničarskim otrokom, da bi ga trgali pri njih. Prav tako je bilo prepovedano trgati grozdje. Nek kmet je šel celo gledat, kakšno blato imajo viničarski otroci in to zapečatil z besedami: *"Otroci same pečke serjejo, mi bodo cel vinograd požrli."* Svečinski viničarski otroci so bili lačni sadja, tudi ko je drevje obrodilo. Viničarji sadnega drevja niso imeli, gospodarji pa jim svojega tudi niso pustili trgati, četudi je bilo drevo praktično na viničarjevem dvorišču. Edino sadje, ki so ga otroci lahko jedli, je bil ringlo, trpko kiselkast sadež, ki ga sicer niso uporabljali.

Viničarji so živeli v lastnem gospodinjstvu, delodajalci pa so jim za delo v vinogradu plačali mezdo, včasih tudi v naturalijah. Nekateri so imeli tudi svojo živino. O številu živine je odločal gospodar, tako je v Svečini v 30. letih viničar lahko imel največ deset kokoši, eno do dveh govedi in par svinj.

Kmetija na Plaču v 30. letih 20. stoletja. Preslikava, original hranijo lastniki - Kreni na Plaču. ♦ Farm in Plač in the thirties of this century. Copy; the original is kept by the owners, the Krens from Plač. ♦ La ferme à Plač dans les années 30 au 20e siècle. Copie; l'original se trouve chez les propriétaires - les Kren à Plač.

Velik kmet iz Slatinskega dola se o njihovi viničariji spominja tega: *"Čisto ob cesti je bila naša viničarija. V polovici hiše so živeli naši delavci, v drugi polovici pa krojači. V eni mali sobi smo se zbirali vsi. Kdor je šel mimo, se je tam ustavil. Pravili smo, da gremo k žniderci. Oni so bili pri nas na stanovanju in ona je delala za nas vse, kar je bilo potrebno. Zunaj sta imela tudi tablo z napisom."* (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

Če pogledamo tlorise nekdanjih viničarij, kljub kasnejšim prezidavam iz njih razberemo, da so bile njihove hiše dvoprostorne; poleg veže sta bili tu še črna kuhinja in soba.

Uborno opremo so poleg nizkega življenjskega standarda pogojevale tudi številne selitve viničarskih družin, saj so te pogosto menjavale bivališče. Le redke so v isti hiši ostale več let.

Kleti so ponavadi pod viničarsko hišo ali pa v njeni bližini, globoko v tleh. Stiskalnice so imeli nad kletmi ali pa v isti stavbi, kjer je bil stanovanjski del. Kleti so bile raje na viničariji kakor na kmetiji, tako da je kmet moral tudi za manjše količine vina oditi na viničarijo. Ključ je seveda hranil kmet, večkrat pa je bila v viničariji tudi soba za gospodarja, ki je prihajal po vino (npr. na Kopici na Plaču, kjer je danes vinogradniško-etnološka zbirka, ki jo ima v najemu Turistično društvo Svečina). To so bile boljše sobe, na Kopici celo s štukaturnim stropom. Jasno, da je tudi ključ od te sobe imel samo gospodar.

6.3 PREHRANA VINIČARJEV

Člani viničarske družine, ki so delali pri gospodarju, so dobili hrano na delu (običajno: rženo-pšenični kruh, pijačo, slanino, juho, zelje, krompir,...), otroci pa so jedli (pšenični, koruzni zdrob) doma, kjer so nanje največkrat pazili stari starši.

Za zajtrk so viničarji največkrat jedli žgance. Včasih kar same, včasih pa z mlekom ali z belo kavo (ob nedeljah). Za kosilo so jedli žgance in fižol, za večerjo so imeli največkrat fižol z zabelo (dokler so jo še imeli). Ko je zrasla zelenjava, so imeli še solato, zelje, repo, endivjo, ki so jo belili z zaseko, kot začimbe pa so uporabljali tudi čebulo, česen, peteršilj, majaron, sol in le malo sladkorja. Žajbelj je bil najbolj čislan ob prehladih in kašlju. Če je imela krava dosti mleka, so naredili štruklje ali zavitek s skuto. Svečinske viničarke so pekle koruzen in ržen kruh, nekatere pa so ga kupovale pri peku v pekarni v Svečini. Le ob velikih praznikih so jedli meso, potico, bel kruh in pili vino, tudi praženec in druge jajčne jedi so bile veliko presenečenje na mizi. Vsak dan in med delom so pili vodo in sadjevec.

Rojstnih dni viničarji povečini niso praznovali, le otroci so takrat dobili darilo, morda klobaso (pozimi), kakšno sadje ali pa celo samo kuhano jajce. *"Drugih daril sploh ni bilo. Bilo je nekaj novega, če si od kod dobil kak 'pakl' bonbonov, čokolade pa sploh ni bilo. Moje največje veselje je bilo, če je ata v torbi prinesel kak kos 'klecnprota' ali kos gibanice v času žetve. To smo zelo cenili."* (TZ M. Ramšak). Veselje ob teh darilih pa je vseeno bilo veliko.

"Od sorodstva smo radi hodili samo k atovi sestri in maminemu bratu, pa h krstni botri. Na velikonočni ponedeljek sem šla vsako leto k njej po pisanko. Dobila sem kakšne pomaranče in kako jabolko. Takrat smo nesli k sorodnikom ali sosedom kruh "koštat". Se je reklo, da kdor devet kruhov košta, da dolgo živi. Še ene dobrote se spomnim iz otroških let. Naš sosed je gojil čebele. Ko so čebelam med ven jemali, so me vedno klicali, da naj pridem med lizat." (Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

Ob delu v vinogradih so dobivali rženo-pšenični kruh in pijačo, ob težjih delih, kot so škropljenje in košnja, pa meso iz kible, špeh. Po drugi svetovni vojni so dobivali meso in kruh. Malico so prinesle ženske na delo, kosilo pa so imeli pri kmetu ali doma. Za zajtrk so dobivali žgance na vodi, tako delavci kot družina. Za kosilo so ponudili juho, zelje, krompir in meso, zvečer pa pšenični ali koruzni gris na mleku in kuhan fižol z ocvirki. Ob trgatvi je bila obvezna še potica, bel kruh, meso in vino iz podberine.

O načinu prehranjevanja v kmečki družini pa tole poročilo: *"Molili smo pred vsakim obrokom in po njem. Jedli smo vsi skupaj v kuhinji. Zjutraj žganke pa mleko ali župo. Nismo vsi sedeli pri isti mizi, jed pa je bila vedno enaka za vse. Bilo nas je od 10 do 12 ljudi. Vsak teden je mati spekla v peči 10 ali 11 velikih kolačev kruha. Pekla je vedno ponoči, ko smo vstali, je bil kruh že pečen. Vsak dan smo imeli poleg obeda in večerje še južno dopoldne in popoldne, jedli smo kruh. Večerjali smo zabeljeno fižolo s koruznim grisom. Ob petkih je bila zaradi posta zabeljena s smetano. Lačni nismo bili nikoli. Kolinili smo 10 do 12 svinj samo za doma. Po velikosti smo bili tretja kmetija v Svečini. Meso smo jedli 2-3 krat tedensko."* (Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

6.4 SOCIALNA HIERARHIJA

Veliko zanimanje za vinogradno posest v Slovenskih goricah so kazali samostani in drugi fevdalni velikaši; v novejši dobi pa tudi premožni meščani, industrialci, vinski trgovci, gostilničarji, denarni zavodi in razne druge korporacije, med tujci v veliki meri Nemci iz štajerskih mest ter nemške ustanove. Med domačimi vinogradniki lahko razlikujemo glede velikosti vinogradne posesti dve skupini:

- Večji kmetje in v dobi pred prvo svetovno vojno kmečki veleposestniki, oboji

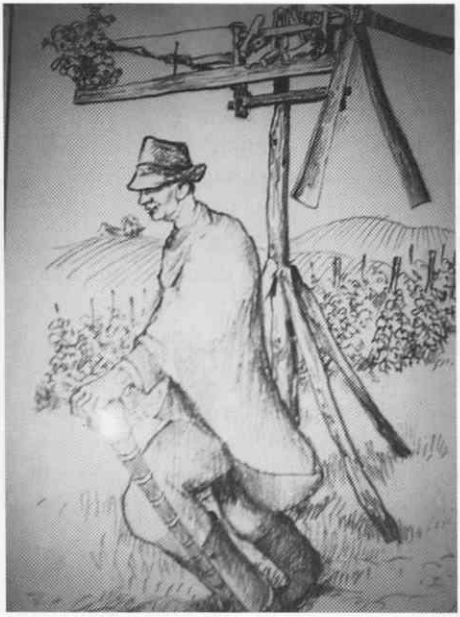

"Houtar" varuje vinograd. V času, ko je bilo grozdje zrelo, so lastniki vinogradov najemali t.i. "houtarje", ki so ponoči od julija do trgatve, v času, "ko se mehča grozdje", čuvali vinograde pred nezaželjenimi obiralci. Houtarji so bili znani kot največji suroveži iz okolice, ki jim je bila vloga čuvaja pisana na kožo. Vinograde so čuvali in branili s t.i. houtarskimi palicami, lesenimi, včasih izrezljanimi in okovanimi. Nekatere so imele na enem koncu "bikov žmis" ali bikovo kožo z mod, s katero je "houtar" udaril tatu. Na prisotnost houtarja so opozarjali po trije pleteni venčki ali pa šopki - bukovi pušli, ki so jih obesili na štiri do pet metrov visok kol v vinogradu. En houtar je čuval rajon več kmetov. Risba Ervina Kralja iz vinogradniško-etnološke zbirke na Kopici nad Svečino. Foto: Mojca Ramšak, julij 1995.
♦ *Houtar* guarding a vineyard. When the grapes were ripe the owners hired so-called *houtars* to guard them against uninvited pickers from July to the harvest, that is during the period "when the grapes mellowed". *Houtars* were picked from the worst local ruffians and the role of guards suited them perfectly. They guarded and protected the vineyards armed with so-called *Houtar* clubs that were often carved and hobnailed. At the end which the *Houtars* used to hit thieves with some clubs were covered with the skin of a bull's testicles. That *Houtars* were guarding a vineyard was announced by three pleated wreaths or beech bunches suspended from four to five meter high stakes put in the vineyard. One *Houtar* guarded the land of several farmers. Drawing by Ervin Kralj, viticulture ethnological collection in Kopica near Svečina. Photograph: Mojca Ramšak, July 1995. ♦ "Houtar" qui garde le vignoble. A époque, quand les grappes étaient mûres, les propriétaires des vignobles louaient les services des "houtars", qui gardaient les vignobles des vendangeurs non invités, toutes les nuits du mois de juillet aux vendanges, quand "les grappes s'amollissent". Les houtars étaient les hommes les plus cruels du voisinage, parfaits pour accomplir ce rôle. Ils gardaient les vignobles avec leurs bâtons de bois, des fois ornés de reliefs ou de métaux. Quelques uns de ceux bâtons avait la peau des testicules des taureaux à leur bout, avec lesquelles le houtar battait les voleurs. On indiquait présence des houtars à l'aide de trois couronnes ou de bouquets pendus sur une barre de 4 ou 5 mètres de haut, installés dans le vignoble. Un houtar pouvait garder plusieurs propriétés.
Le dessin d'Ervin Kralj de la collection ethnologique de viticulture à Kopica au dessus de Svečina. Photo: Mojca Ramšak, juillet 1995.

pravi trdni kmetje, ki jim tudi slabi vinski letniki niso povzročali večjih gospodarskih motenj, ker so bile donosne tudi druge panoge, zlasti živinoreja in sadjarstvo.

- Manjši posestniki z različno velikostjo zemljiške posesti. Nekateri po velikosti svojega posestva niso mnogo zaostajali za zemljaki. Vendar pa so bili v večini gospodarsko šibki kočarji, želarji z malo zemlje, z malo živine in majhnimi vinogradi. Ti so iskali dodatne zaslužke z delom kot dninarji pri bližnjih večjih predvsem vinogradniških posestnikih (prim.: Zupanič 1969: 124-125).

Najvišje na družbeni lestvici so bili veleposestniki, nato veliki kmetje, ki so imeli najete delavce: šafarje, viničarje, oferje, dekle in hlapce. **Šafarji** so bili neke vrste delovodje, ki so nadzorovali in vodili delo viničarjev, največkrat le na državnih posestvih, sami pa ponavadi niso delali.

Ofe(a)rji so bili podnajemniki viničarjev in so hodili v dnino. **Viničarjeva** in oferjeva družina sta pogosto prebivali v isti hiši, kuhinjo sta imeli skupno. Oferji so spali tudi v hlevu ali v svinjski kuhinji. Nekateri nekdanji viničarji pa menijo, da med oferji in njimi, kar se dela tiče, ni bilo nikakršne razlike, da so se oboji dovolj nagarali in živeli v pomanjkanju. Pri podobnih izjavah je potrebno pripomniti, da so bile med viničarji velike razlike glede na to, za koga so delali. Dobri gospodarji so praviloma našli sposobne in delovne viničarje; k slabim gospodarjem pa so se večinoma zatekali nestalni viničarji, ki tudi zaradi prepogostih selitev niso prišli do znosnih in urejenih življenjskih razmer. Nekateri viničarji so bili celo ponosni na to, da delajo pri določenem kmetu, in marsikateri je bil v svojem okolju tudi kot viničar spoštovan zaradi svojega vinogradniškega znanja.

Najnižje na lestvici so bili **hlapci in dekle**, ki so stanovali pri gospodarju. Hlapci so delali z živino, v vinogradu, dekle so pomagale v gospodinjstvu, skrbele za svinje, molzle in podobno.

6.5 DRUŽINA

Življenje v posameznih viničarskih družinah se je v 30. letih v Svečini razlikovalo toliko, kolikor je bilo odvisno od zaslužka viničarja na kmetovi, državni ali cekveni zemlji. Nekaj pa je značilnosti, ki jih lahko z abstrahiranjem terenskega gradiva pripišemo viničarjem kot posebnemu socialnemu sloju.

6.5.1 **Načrtovanje družine**. Viničarska družina je vedno imela veliko otrok, vsekakor pa več kot kmetje, za katere so delali. Kontracepcije niso uporabljali niti viničarji niti kmetje. Ženske so se nezaželenim nosečnostim skušale izogniti s splavi. Le-te so opravljale tako imenovane mazačke s pomočjo rastlin in igel za pletenje. Zaradi nestrokovnega in higiensko oporečnega abortiranja so ženske pogoste umirale zaradi infekcij. Njihova smrt je bila pogosto prikazana kot "sušica". Abortuse je bilo seveda potrebno plačati, česar pa si večina žensk ni mogla privoščiti. Znan abortiv pri viničarkah in kmeticah je bila tudi pijača iz oleandrovih listov namočenih v vinu z žeblji. Življenjski pogoji in siceršnja trdnost partnerstva so narekovali takšno ali drugačno rešitev pri načrtovanju družine.

Iz teh ustnih podatkov ne moremo delati dovolj zanesljivih sklepov o spolnem življenju v Svečini. Več bi povedala statistika o nezakonskih otrocih za obravnavano obdobje, saj je število nezakonskih otrok v obratnem razmerju z uporabo kontracepcijskih sredstev, ki naraščajo vzporedno s tehnizacijo in racionalizacijo modernega življenja (prim. Trstenjak 1968: 102).

Za ilustracijo lahko navedem le nekaj statističnih podatkov dobljenih z analizo rodovnika velike svečinske kmečke družine.[13] Podatki segajo najdlje v leto 1767, v celoti pa zajemajo dve generaciji: očeta Janeza Krena (1879-1952) in sina Janeza Krena (1908-1972). Iz rodovnika zvemo, da je bila najnižja starost moških iz te družine 26 let, najvišja

[13] Der Ahnenpaß. To sta knjižici - rodovnika iz časa nacistične Nemčije. Prva vsebuje poleg rodovnika še Hitlerjev citat o pomembnosti razlikovanja ras in navodila za izpolnjevanje, druga pa rodovnik, obširnejše navodilo in definicijo arijske rase. Na podlagi takih rodovnikov so Nemci v času okupacije omejevali človeške pravice glede na narodnost. Zapis podatkov v knjižicah je linearen, vsebuje pa ime, priimek, kraj in datum rojstva, poklic, bivališče ter leto in kraj smrti.

pa 50; pri ženskah je znašala najnižja starost 19 let in najvišja 35. Življenjska doba moških je bila največ 83 let, najmanj 51; pri ženskah največ 82 let in najmanj 42. Največ otrok iz te družine je bilo rojenih v jesenskih mesecih (novembra pet, oktobra trije, septembra 2), dva sta bila rojena julija, po eden pa v januarju, februarju, marcu, aprilu, juniju in decembru (prim.: Weingerl 1995: 49, 50).

Zdravstvo v Slovenskih goricah je bilo v prvi polovici 20. stoletja močno zanemarjeno, saj je bila pokrajina brez pravih prometnih zvez, ceste pa so bile kvečjemu samo za živinsko vprego. Na navadnih kmečkih vozovih so urejali prevoz hudo bolnih, toda tudi tak prevoz je bil za viničarja predrag. Ljudje so bili zdravstveno nerazgledani, socialne razlike med viničarji in kmeti pa so bile tako velike, da viničar ni imel posebnih pravic in zato tudi njegovo in njegovih svojcev zdravstveno stanje ni mnogo pomenilo. Med viničarji se je razvila fatalistična mentaliteta in kdor ni prinesel s seboj na svet posebnih fizičnih pogojev, je podlegel že kot dojenček (prim.: Pertl 1968: 516, 517). Najobičajnejše je bilo zdravljenje z zelišči, ob tem pa je bilo tudi nekaj praznoverja.

6.5.2 **Porod.** Ženske so v času nosečnosti opravljale vsakdanja dela in se jim niso izognile niti tik pred porodom. Pogosto so rojevale same brez pomoči babic. Že v tridesetih letih je bila v Kungoti poklicna babica. Hodila je po domovih in pomagala pri porodih. Večkrat je prispela tudi po porodu. Zelo cenjena pa je bila Šuntnerca, ki je pogosto pomagala.

"Otroke sva imela skoraj vsako leto. Prvega sem rodila 1935. leta, naslednje pa v letih 1937, 1938, 1940, 1941, 1943, 1944, 1948, 1952. Ko sem rodila zadnjega, mi je babica rekla, da če bo še eden, bo vse skupaj šlo, ker sem bila že preveč izčrpana. Dva od teh sem rodila v bolnici, ostale pa doma. Pri porodih so pomagale domače babice - 'fešerce' ali pa uradna babica Šuntnerca. Vsi porodi so bili lahki. Pri drugem porodu sem dobila popadke med žetvijo žita, rodila pa sem isti dan ponoči." (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis). Nezaupanje do porodnišnic je bilo v prvi polovici 20. stoletja precejšnje, tudi pri kmetih. *"Eno hčerko sva imela. Žena se je pri prvem porodu pokvarila v porodnišnici. Težek porod je imela. Ko sem prišel na obisk, me je vprašala, če bom užaljen, ker sva dobila deklino in ne pujba, pa sem jo vprašal nazaj, če deklina ni moja."* (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

Porodnice so ponavadi dobile kurjo juho ali prežganko, mnoge pa so kar takoj spet jedle fižol, svojo vsakodnevno hrano. Fižolu so dodale kumino, da otroka ne bi mučili vetrovi. V teh dneh so jim pomagale tete, sestre, ki so skrbele tudi za ostalo družino. Ženske so se že v prvih dneh po porodu pojavile na delu, najkasneje pa dva tedna za tem. Pogosto so jim starejši otroci prinesli v vinograd novorojenčke, da so jih lahko dojile ali pa so ob malici šle domov. Otroke so dojile tudi po eno leto, včasih že znova noseče. Nekatere kmetice so v času malice večkrat dale viničarskim ženskam ostanke hrane za otroke, da so se te čimprej lahko vrnile na delo, sicer pa so te doma otrokom pripravile močnik, malo večjim pa so skuhale krompir.

Okrog poroda se je spletlo precej praznovernosti. Ko so ženske iz sorodstva ali okolice prišle ogledovat novorojenčka, naj bi ga s tem vznemirjale. Rekle so, da ga 'truta ziza'. Da bi domače otroke obvarovali pred negativnimi vplivi, so držali fige. Tudi plenic naj ne bi pobirali ob mraku, ker bi otrok lahko dobil drisko.

6.5.3 **Otroške igre.** Pri otroški igri družbene razlike niso bile tako izrazite kot v drugih segmentih življenja. Pri igranju otroci niso delali socialnih razlik, predvsem tisti

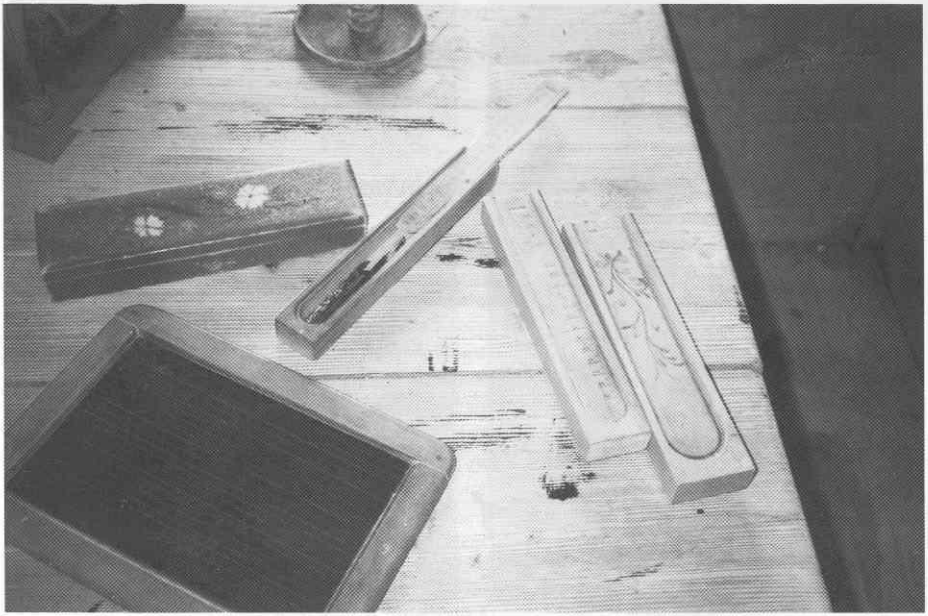

V šoli so prišle socialne razlike bolj do izraza kakor pri igri. Primer šolske tablice in peresnic. Peresnica levo zgoraj je bila last kmečkega otroka, bila je turkizne barve z belimi nageljni in rdečimi zvezdicami, ostale tri niso pobarvane in so bile najverjetneje last viničarskih otrok. Iz vinogradniške zbirke na Kopici na Plaču. Foto: Mojca Ramšak, junij 1995. ♦ Social differences were most obvious at school and in children's games. Examples of writing tablets and pen and pencil cases. The case top left was owned by a farmer's child, coloured turquoise with white carnations and red stars; the other three cases were not coloured and probably owned by children of vineyard labourers. From the viticulture collection in Kopica, Plač. Photograph: Mojca Ramšak; June 1995. ♦ A l'école les différences sociales sont plus évidentes qu'aux jeux. Des exemples de tablette et de trousses. La trousse ci-dessus à gauche appartient à un enfant d'agriculteur. Elle est de couleur turquoise avec les fleurs blanches et les étoiles rouges. Les trois autres ne sont pas colorées et appartenaient probablement aux enfants de vignerons. De la collection de viticulture de Kopica à Plač. Photo: Mojca Ramšak, juin 1995.

v vasi so se igrali skupaj. Pri igri ni bilo pomembno, ali so starši gostilničarji, obrtniki, trgovci, viničarji ali kaj drugega. Družbena diferenciacija pa je vidna iz izbire iger. Otroci so se igrali igre tekmovanja, prevare in naključja, igre vrtoglavice pa so bile redkejše. Pogostost igranja nekaterih iger se je spreminjala s časom. Za nekatere igre se zdi, da so po določenem času zamrle, čez leta pa so se znova pojavile, druge so nastale zaradi spremenjenih političnih razmer, npr. igra "Mi gradimo ceste, pruge", tretje pa so oponašale vedenje odraslih, npr. igranje vlog, maskiranje, preoblačenje. Z igranjem vlog so otroci posnemali odrasle, starše in sorodnike. Vse, kar so ti počeli v vsakdanjem življenju, so otroci prenesli v svet igranja. Igre posnemanja (npr. oblačenje v mamine obleke, igranje trgovine, kupovanje radia, igranje mašnikov, obiskovanje drug drugega, posnemanje filmskih igralk in pevk, igranje ravbarjev in žandarjev) odsevajo družbeno realnost, materialne pogoje in duhovne vrednote časa, prostora in družbenega okolja. V Svečini so bile pogoste tudi igre, ki so imele ekonomsko podlago npr. otroški lov na rake, ribe in ptiče.

Za izdelovanje igrač so svečinski otroci uporabljali predvsem materiale iz svojega okolja, npr. blato, travo, drevesne liste, les, žagovino, papir, buče ter ostanke blaga.

Delitev otroških iger v Svečini

IGRE TEKMOVANJA	IGRE NAKLJUČJA	IGRE PREVARE	IGRE VRTOGLAVICE
tek (hrzganje)	izštevanke: - on, ton, totolon - ek pek, kurja šisa, drek	rihtar	gugalnica (hucika)
habuh (jastreb = lovljenje)	bela bela lilija	otroško oponašanje - igranje vlog (igrati se obiske, trgovino, mašnika in ministranta, filmske igralke in pevke, ravbarje in žandarje, izdelovanje verižic, venčkov in prstanov iz rož, rožna imena)	
preskakovanje kolebnic iz srobota	mi gradimo ceste, pruge (po 2. sv. vojni)	preoblačenje, maskiranje,gledališče	
med dvema ognjema (igre z žogo so v Svečino prinesli nemški učitelji)	gnilo jajce	igre s punčkami iz buč, s punčkami iz cunj (čore), porcelanastimi punčkami	
petelinček	smrdi-diši (zlati prstan ti talam)	srečelov	
obtačlanje	človek ne jezi se	kartanje	
gumitvist (po 2. sv. vojni)	domine	lov	
ristanc (variante: letalo, polž in pismo)			
fuclanje			
kičkanje (kičkuglanje)			
sankanje			
ime, primek, mesto...			

6.5.4 **Higiena.** Voda je bila na svečinskem področju zaradi prepustnih lapornih tal dragocena. Zato so se umivali predvsem ob sobotah ali po težjih opravilih v vinogradu v lesenih škafih, ki so jih dali izdelati sodarju. Najprej so se po vrsti v kadi in v isti vodi umili otroci. Ženske so bile precej sramežljive. Kopale so se, ko so otroci odšli že spat, možje pa so medtem postorili še zadnja dela okrog hiše. Tudi milo so pripravili sami. V loncu so segreli loj in lug. Ker milu niso dodajali dišav, je smrdelo. Za namakanje perila pa so uporabljali lug iz bukovega pepela, milo redko. Prali so, ko je deževalo in ko so imeli čas. Perilo so kuhali na štedilniku, splaknjevali pa so ga na ribniku ali v potoku.

"Ob nedeljah sem prala in krpala. Ali pa sem prala zvečer in zgodaj zjutraj. Vodo sem nosila od daleč, perilo pa sem prala s pepelnatim lugom. Z malim kosom mila sem morala priti skozi cel mesec." (M. Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

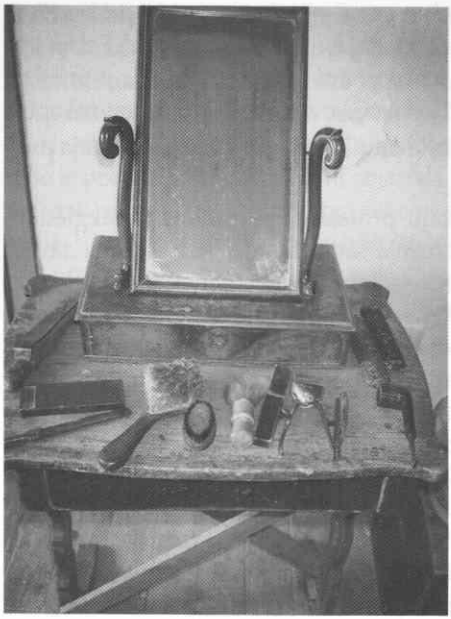

Brivska mizica s priborom iz ene od svečinskih viničarij, sedaj na ogled v vinogradniško-etnološki zbirki na Kopici na Plaču. Foto: Mojca Ramšak, julij 1996. ♦ Table with shaving gear from one of Svečina's vineyard cottages, now exhibited in the viticulture ethnological collection in Kopica, Plač. Photograph: Mojca Ramšak, June 1996. ♦ Tablette de barbier avec ses accessoires trouvée dans une des maisonnettes de vgneron á Svečina. C'est partie de la collection ethnographique consacrée á la viticulture de Kopica sur Plač. Photo faite par Mojca Ramšak, juillet 1996.

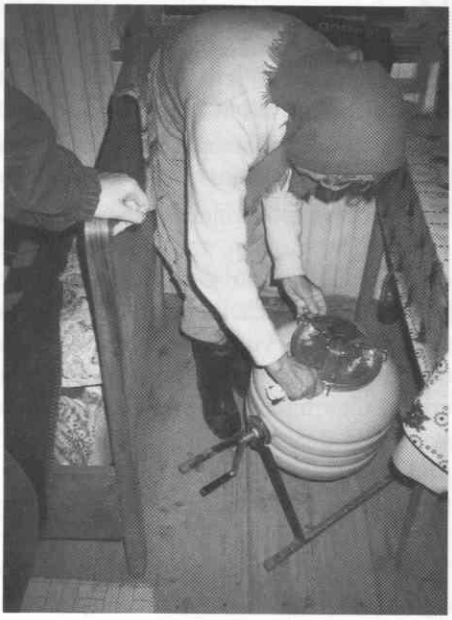

Nekdanja viničarka s Plača pere v ročnem pralnem stroju. Foto: Vesna Nikšič, junij 1995. ♦ Former vineyard labourer's wife from Plač washing with manual washing machine. Photograph: Vesna Nikšič, June 1995. ♦ Vigneronne d'antan lavant du linge á l'aide d'un lave-linge manuel. Photo faite par Vesna Nikšič, juin 1995.

V času menstruacije so ženske uporabljale tako imenovane 'pinte', bombažne krpe s štirimi trakovi, ki so jih zavezale za drug trak za pasom. V tridesetih letih so nekatere Svečinčanke začele uporabljati spodnje perilo, za viničarke pa so spodnje hlače pomenile pravo razkošje. Splošnejša uporaba spodnjega perila je postala običajna šele v štiridesetih letih.

6.5.5 **Alkoholizem in vpliv na družinsko življenje**. Po oceni nekdanjih viničark naj bi bila v 30. letih približno ena četrtina viničarjev v Svečinskih goricah zapitih. Vzrok za pijančevanje so bili slabi življenjski pogoji in tudi pomanjkanje kmečko-proletarske zavesti. Izpoved nekdanje viničarke o zapitem možu po drugi svetovni vojni pravi naslednje: *"Moje zakonsko življenje ni bilo lahko. On je že takoj na začetku rad pil, potem pa zmeraj bolj. Če se je vračal domov pijan, sem ga prej slišala kot videla. Za denar ni bil haklik. Ko je dobil plačo, sem bila tiho, da mi je dal denar. Denar sem imela pod ključem. Če je prišel do njega, je vsega porabil in potem se je pijan prikotal domov. Otroci so ga našli ležati tudi v kakšni luži."* In še druga izpoved: *"Zaradi pomanjkanja in nervoze sva se tudi kregala. Že tretji dan po porodu me je pošiljal k sosedu po čike, če mu jih je zmanjkalo. Šla sem, samo da je bil mir. Enkrat mi je dal 2 dinara in me poslal k peku na vas v Svečino po štruco kruha. Po poti domov sem ga počasi lomila in jedla. Pojedla sem vsega še preden sem prišla domov. Preveč sem bila*

lačna. Potem me je kregal. Kasneje, ko se je že malo popravil pri zdravju, je delal pri kmetih in se večkrat napil. Ljudje so ga hujskali, da niso vsi otroci njegovi. Doma me je sekiral. Enkrat sem pobrala otroke in šla k njegovi materi. Tam sem ostala tri dni. Vse je preiskal. Ko je prišel po mene, ga je mati pošteno zašimfala." (Radmilović, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis).

Jože Kerenčič je opisal psihološko sociološki profil slovenjegoriškega viničarja pred drugo svetovno vojno:

Čeprav po svojem družbenem položaju proletarec, je viničar nerazgledan, neusmerjen, pasiven, zakrknjen, brez vrednotenja samega sebe, skratka ima zavest lumpenproletarca. To je težka obsodba, pa ne obsodba viničarja, temveč družbe, ki živi po svojih ustanovah. Pri tem moramo še posebej poudariti, da je med vzroki te pomankljivosti v zavesti viničarja ne samo različen odnos viničarja do kmeta in želarja, ampak tudi do gospode. Viničarji v 'gospodnjih' viničarijah so imeli drugačen položaj kot viničarji v kmečkih vrhih. Prvim se je navadno celo bolje godilo kot drugim, ker so prejemali za svoje delo denarno plačo, medtem ko je kmečki viničar delal samo za odsluževanje pridelkov (ususfructus), ki jih je zase pridelal v kmetovem vrhu, vse na podlagi vodila: ti meni delo, jaz tebi živež, kakor je to lapidarno izrazil A. Slodnjak. Obema tipoma viničarja pa je bila navadno skupna težnja: zlesti čimprej na kakšno želarijo, če seveda 'gospodnji' viničar, ki mu je bilo to finančno laže doseči, ni prisluženega denarja sproti zapil. Tako je bil viničar ravno v tej miselnosti, ki je bila v osnovi še vedno kmečka, ker je imela za cilj lastno posestvo, psihološko bližji kmetu kot proletarcu. Seveda je to le oznaka preteklosti. V letih po osvoboditvi je ravno nekdanji viničar, zdaj nameščenec na državnih posestvih, najnaprednejši in najbolj samozavesten nosilec novega družbenega reda; izgubil je nekdanjo 'tipično viničarsko' miselnost. (citirano po: Trstenjak 1968: 89-90).

7. ZAKLJUČEK

Naloga o življenjskih pogojih viničarjev pred drugo svetovno vojno v Svečini pri Mariboru naj bi med drugim odstrla razumevanje kmečkega proletariata v obravnavanem času. Na podlagi terenskega dela in zapisovanja življenjskih izkušenj nekdanjih viničarjev ter velikih kmetov lahko rečem, da je črno bela optika o dobrem viničarju in izkoriščevalskem gospodarju dokaj zmuzljiva kategorija, čeprav sem se v času raziskave večkrat nagibala k temu, da ji verjamem. Enotnost življenjskih pogojev nekdanjih viničarjev v Svečini pa je bila odvisna od več dejavnikov.

Viničarskemu vprašanju je namreč botrovala delitev vinogradniških posestev na Štajerskem v prvi polovici 19. stoletja, viničarji pa so v Slovenskih goricah in Halozah predstavljali skupaj z dninarji, kočarji in želarji veliko večino prebivalstva. V Svečini so pred drugo svetovno vojno prevladovali veliki kmetje in domači ter tuji veleposestniki, ki so se poleg primarnega vinogradništva ukvarjali še s sadjarstvom in deloma z živinorejo. Največ viničarjev je delalo na zemlji veleposestnikov na Plaču, za kmete pa na zahodni strani v Svečini, na Špičniku, Slatini. Vzroki za tako delitev so povezani s propadom trgovske poti, ki je vodila skozi Plač proti Avstriji, in je do srede 19. stoletja predstavljala glavno cesto, vse do izgradnje južne železnice. Plačka stran Svečine je bila prav zaradi ceste zanimivejša za veleposestnike. Življenjski nivo viničarjev pred drugo svetovno vojno se je razlikoval glede na to, za koga so delali. Na Plač se je v tem času naselilo kar nekaj družin iz Zagorja, ti so delali v glavnem na tedaj banovinski - državni zemlji, medtem ko so slovenski viničarji delali za kmete. Večina velikih kmetov, ki so bili

gospodarsko močni in so pomembno vplivali tudi na kulturno življenje, je najemala dobre viničarje, ki so bili, če so bili zares sposobni, tudi ponosni, da delajo pri določenem kmetu. Situacija je bila precej slabša pri viničarjih, ki so obdelovali zemljo malih kmetov, ki so imeli do deset hektarjev zemlje. Njihovi življenjski pogoji so bili bednejši, zato je bilo med temi viničarji tudi precej alkoholizma, pogostejše pa so bile tudi selitve. Terensko delo je pokazalo, da v Svečini ni obstajala kontinuiteta zaposlovanja viničarjev pri zgolj eni vrsti posestnikov, potrebe trga delovne sile so narekovale, kam se je viničarska družina selila. Viničarske družine pa so bile mnogoštevilne.

Ti ljudje se neradi spominjajo svojega viničarskega obdobja in so ob prvih informacijah o denacionalizaciji (ki so jih nekateri v začetku tega procesa razumeli precej po svoje) komentirali vračanje zemlje zelo čustveno, s solzami in jezo. Večina primerjav načina življenja svečinskih viničarjev je pokazala, da lahko razlike med njimi razumemo v okviru védenja, na kakšni posesti je viničar delal. Splošna tendenca po drugi svetovni vojni je te razlike poskušala ukiniti.

LITERATURA IN VIRI:

- ACHTUNG! Staatsgrenze. Pozor! Državna meja. Geschichten aus dem Leben der Menschen diesseits und jenseits der Grenze. Življenjske zgodbe s te in one strani meje. Pesnica, Ratsch, 1995.
- BAŠ, Angelos, Vinogradništvo. V: Slovensko ljudsko izročilo. Pregled etnologije Slovencev. Ljubljana 1980, str. 45-48.
- BAŠ, Franjo, Uvod v zgodovino stanovanjske hiše na Slovenskem. V: Stavbe in gospodarstvo na Slovenskem podeželju. Ljubljana 1984, str. 8-28.
- BAŠ, Franjo, Kobanski hram. V: Stavbe in gospodarstvo na Slovenskem podeželju. Ljubljana 1984, str. 73-96.
- BAŠ, Franjo, Življenjski nivo kmeta. V: Stavbe in gospodarstvo na Slovenskem podeželju. Ljubljana 1984, str. 168-174.
- BOGATAJ, Janez, Vinogradništvo in vinarstvo. V: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana 1992, str. 120-127.
- BRAČIČ, Vladimir, Viničarstvo. V: Gorice in vino. Ptuj, 1976, str. 73-87.
- ČUŠ, Vladimir, Viničarji. V: Gorice in vino. Ptuj, 1976, str. 88-112.
- DULAR, Andrej, Vinogradništvo na Slovenskem v 19. stoletju. V: Slovenski etnograf 33-34/ 1988-1990, str. 61-81.
- F. F., Dopisi. V: Naše gorice. Glasilo vinarskega društva za Dravsko banovino v Mariboru 7/ 1940, št. 4, str. 49.
- FILIPIČ, France, V Svečini so pripravili gradnjo zadružnega doma. V: Koledar Prešernove knjižnjice. Slovenski knjižni zavod, Ljubljana 1949, str. 180-182.
- HORVAT, Anica, Pot po Svečinskih goricah. Vodnik z opisom Zgornje Pesniške doline. Maribor 1993.
- KAJOA, Rože (Caillois Roger), Igre i ljudi. Nolit, Beograd 1979.
- KERENČIČ, Jože, Študij o naši vasi. V: Domačija, Zbrano delo. Maribor 1967, str. 101-141.
- KERENČIČ, Jože, Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah. V: Domačija, Zbrano delo. Maribor 1967, str. 192-199.
- KOPRIVEC, Ignac, Kmetje včeraj in danes. Narodopisne črtice iz Slovenskih goric. Glavna hranilnica pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, 1939.
- KOREN, Vlasta, Vinogradništvo. V: Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Vprašalnice 1. Ljubljana 1976, str. 111-128.

- KRAJEVNI leksikon Dravske banovine. Ljubljana 1937, str. 437-438.
- KREFT, Bratko, Namesto uvoda k "Viničarjem". V: Jože Pahor, Viničarji - drama v petih dejanjih. Ljubljana 1951, str. 73-76.
- MEDVED, Drago, Trta življenja. Slovenija vinorodna dežela. ČZP Kmečki glas, Ljubljana 1992.
- MEDVED, Drago, Najlepše trte na Slovenskem. Maribor 1995.
- PERTL , Erman, Zdravstvo med Muro in Dravo s posebnim ozirom na razdobje 1850-1941. V: Svet med Muro in Dravo. Ob stoletnici 1. slovenskega tabora v Ljutomeru 1868-1968. Založba obzorja, Maribor 1968, str. 516-588.
- (RADMILOVIĆ, Marija), Vodič po vinogradniški zbirki (tipkopis). Svečina 1993.
- (RADMILOVIĆ, Marija, Življenjske zgodbe Svečinčanov, rokopis.)
- RAMŠAK, Mojca, Od trte do vina, vmes pa človek. Viničarji in viničarstvo v Svečini. V: Poletna šola Svečina 1994 (tipkopis). Svečina 1994, str. 35-38.
- RAMŠAK, Mojca, Terenski zapiski, Svečina 1994, 1995, 1996 (rokopis).
- SPOMINČICA za faro sv. Andreja v Svečini. Zapisovati začel Franc Šrol, župnik, leta 1872.
- STRNAD, Janez, Mera. V: Enciklopedija Slovenije 7. Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 71-72.
- SVEČINA. (Nedatiran tipkopis župnijskega urada Svečina.)
- SVEČINA v preteklosti in danes. Zbornik kraja. Maribor 1988.
- ŠEDIVY, Jan - HOČEVAR, Zvone, Svečina. V: krajevni leksikon Slovenije, 4. knjiga, Podravje in Pomurje. DZS; Ljubljana 1980, str. 254.
- ŠLIBAR, Ivan, Viničarsko vprašanje. V: Naši zapiski. Mesečnik za politiko in gospodarstvo, kulturno in socialno življenje 13/1921, št. 2, str. 43-44.
- TRSTENJAK, Anton, Karakterološka podoba slovenjegoriškega človeka. Svet med Muro in Dravo. Maribor 1968, str. 72-110.
- TUŠEK, Boris, Posestne razmere in delovne prilike na naših vinskih goricah. V: LZ, Slovenska revija 59/1939, št. 9-10, str. 444-446.
- VALENČIČ, Vlado. Vinogradništvo. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. 1. zvezek. Agrarno gospodarstvo. Ljubljana 1970, str. 279-308.
- VILFAN, Sergij, Očrt slovenskega pravnega narodopisja. V: Narodopisje Slovencev 1. Ljubljana 1944, str. 217-262.
- VILFAN, Sergij, Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljanjsko mero. 16. - 19. stoletje. V: Zgodovinski časopis 8/1954, str. 27-86.
- VILFAN, Sergij, Delavci v agrarnem gospodarstvu. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. 2. zvezek. Družbena razmerja in gibanja. Ljubljana 1980, str. 355-402.
- VILFAN Sergij, Pravno življenje. V: Slovensko ljudsko izročilo. Ljubljana 1980, str. 145-153.
- ZUPANIČ Ivo, Zgodovina vinogradništva Slovenskih goric. Maribor 1969.
- ŽEBOT Franjo, Viničarsko vprašanje. V: Socialna misel, mesečnik za politično, kulturno, socialno in gospodarsko življenje 6/1927, str. 191-193.
- WEINGERL Mihelca, Eden od virov za preučevanje rodovnika. Družina Kren. V: Poletna šola Svečina '95 (tipkopis). Svečina 1995, str. 49-51.

BESEDA O AVTORICI

Mojca Ramšak, diplomirana etnologinja in prof. filozofije je zaposlena kot asistentka mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Ukvarja se z metodičnimi vprašanji, največ z optimalno izrabo ustnih virov in etnološko etiko, z zgodovino slovenske etnologije, predvsem s slovarskimi in enciklopedičnimi prizadevanji v etnologiji. Od leta 1994 je odgovorna urednica revije Glasnik Slovenskega etnološkega društva in knjižne zbirke Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva.

ABOUT THE AUTHOR

Mojca Ramšak is a graduated ethnologist and professor of philosophy, employed as assistant young researcher at the Department of Ethnology and Cultural anthropology of the Faculty of Arts in Ljubljana. She mainly engages in issues of methodology, especially the optimal use of oral sources, and in ethnological ethics, the history of Slovene ethnology; she is particularly interested in endeavours concerning dictionaries and encyclopaedic works on ethnology. Since 1994 she has been managing editor of the publication Glasnik Slovenskega etnološkega društva (Bulletin of the Slovene Ethnological Society) and of the Society's series of books.

SUMMARY

THE LIVING CONDITIONS OF VINEYARD LABOURERS IN THE HILLS OF SVEČINA BEFORE THE SECOND WORLD WAR

The ethnological heritage of the Svečina wine-growing area and its social relations ranges from the owners of large properties and vineyards, that is big farmers, the church and the state, to the small peasants, stewards, vineyard labourers and day-labourers.

The article describes the documented heritage related to the living conditions and social relations in the hills of Svečina before the Second World War, and especially the relationship between vineyard labourers and their employers, the vineyard owners. Presented are the relationships between the owners of the land, that is big farmers, church and state institutions and the labourers who cultivated the land for them.

The existing literature often depicts the relationship between vineyard owners and labourers in crude black-and-white terms as a stereotypical relationship between, on the one hand, the vineyard labourers, epitomising poverty and partly also alcoholism in Slovenia and, on the other hand, the big vineyard owners who supposedly exploited the labourers. The authors mostly describe the relationship between vineyard owners and labourers as a more or less hostile one with the owners blaming the labourers for being devious, indolent and undependable and the labourers being inevitably convinced that they were cruelly exploited. Field research in Svečina confirmed that the existing conditions certainly turned the vineyard labourers into a social problem. The conditions some families of vineyard labourers actually lived in are hardly imaginable in our days; though the official abolition of this system of vineyard labour may have put an end to such conditions, the problem seems to return today and to grow ever more urgent due to the re-arrangement of legal relations caused by the restitution of nationalised land to pre-war owners. Though the 1947 *Law on the abolition of vineyard labour and similar*

relations abolished the institution of vineyard labour the way of living of vineyard labourers remained close to the traditional one and has survived until today with some modification. The majority of the former vineyard labourers found employment with the company Agrokombinat but to some extent they continued their former way of living although their material conditions and family life improved. The 1992 Denationalisation Law restored to the farmers the land that was nationalised after the Second World War and some vineyard labourers began to fear that they would have to return to their former inferior position and work for the farmers. Some of the farmers who were already given back their land gave notice to the vineyard labourers, others offered them the opportunity to buy the land they cultivated. Some owners allow the families to continue to live in the vineyard cottages they occupy until the death of the former vineyard labourer. Many families have to face the fact that they will soon have to find housing elsewhere. It is in this sense that the whole issue of vineyard labour and labourers has become urgent again.

The research on the living conditions of vineyard labourers in Svečina near Maribor before the Second World War aimed among others to unveil the mentality of the rural proletariat in the stated period. Field research and written records on the former living conditions of vineyard labourers and vineyard owners suggest that the image presented by the black-and-white terms depicting worthy labourers versus exploiting owners is a rather slippery category though I must admit that I tended to give credence to the image at the time of the research. That the living conditions of the vineyard labourers in Svečina were more or less the same, however, depended on a variety of factors.

The issue of vineyard labour was indeed to some extent also the result of the way vineyard holdings were divided in Štajerska in the first half of the 19th century, and of the fact that vineyard labourers, together with day-labourers, smallholders and crofters formed the by far largest population group in Slovenske gorice and Haloze. Before the Second World War most of the land in Svečina was owned by big farmers and domestic as well as foreign landowners who beside their basic economic activity of wine-growing also engaged in fruit growing and livestock raising. Most vineyard labourers cultivated the land of big landowners in Play or that of farmers on the hills of Spičnik and Slatina to the west of Svečina. The reasons for this division of the land are related to the decline of the trade route leading to Austria through Plač; until the middle of the 19th century when the Southern Railway (Vienna-Trieste) was constructed the road was the region's main artery. Land on the Plač side of Svečina had a higher value precisely because of the road and the living standards of vineyard labourers before the Second World War therefore depended on whom they worked for (and where their vineyards were located). Croatian families from Zagorje which settled in Plač in the period mostly cultivated state-owned land whereas Slovene vineyard labourers worked for the farmers. Most of the big farmers who were economically powerful and had a major influence on cultural life hired good vineyard labourers, and if these labourers were indeed capable, they were proud to work for a certain farmer. Much worse was the position of labourers who cultivated the land of smallholders which possessed up to ten hectares of land. Their living conditions were much worse, there was a lot of alcoholism among them and they moved quite frequently. Field research shows that there was no continuity of employment of vineyard labourers with one kind of vineyard owners in Svečina; it was the demand of the labour market which determined when and where to a vineyard labourer and his family moved. Their families also were very large.

Most people do not like to recall their days as vineyard labourers and when the first news on the denationalisation spread (at first some people interpreted the news rather in their own way), they reacted very emotionally - with tears and anger - to the restitution of the land. Most comparisons of the way of living of the Svečina vineyard labourers show that we can interpret the differences from our knowledge on what kind of vineyard holding they worked. The general tendency after the Second World War was to level these differences.

RÉSUMÉ

LES CONDITIONS DE VIE DES VIGNERONS DANS LES SVEČINSKE GORICE AVANT LA DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

L'héritage ethnologique de la région vinicole de Svečine et de ses relations sociales comprend celui des grands propriétaires terriens, des viticulteurs et des agriculteurs, celui des propriétés de l'Eglise ou d'Etat, ainsi que celui des petits agriculteurs, vignerons et journaliers.

Le texte parle des conditions de vie et des relations sociales à Svečinske gorice avant la deuxième guerre mondiale et de leurs conséquences aujourd'hui. Il s'agit surtout de relations entre les vignerons et les propriétaires terriens, c'est à dire les employeurs des vignerons. Le texte présente les relations entre les propriétaires de la terre, c'est a dire les grands agriculteurs, les propriétaires terriens de l'Eglise et ceux des institutions de l'Etat et les vignerons qui ont travaillé sur leurs terres.

Dans la littérature, les relations entre les vignerons et les propriétaires terriens sont décrites sur le mode « noir et blanc » Les vignerons, c'est le synonyme de la pauvreté slovène et de l'ivrognerie, tandis que les propriétaires, c'est le synonyme de l'exploitation. Les auteurs mentionnent souvent que leurs relations étaient plus ou moins hostiles. Les propriétaires ont reproché aux vignerons d'être sournois, paresseux et infidèles, et les vignerons étaient persuadés d'être cruellement exploités par leur maître. Lors des recherches sur le terrain il s'est avéré que les conditions de vie des vignerons justifient qu'on les traite comme un problème social. Les conditions de vie de quelques familles de vignerons seraient aujourd'hui inimaginables. Elles ont disparu avec la suppression officielle du régime de vigneron après la guerre. Mais aujourd'hui, le problème est de nouveau actuel, à cause de la loi de dénationalisation qui rend la terre aux propriétaires d'avant guerre. Malgré la suppression du régime de vigneron avec la Loi de la suppression du régime de vigneron en 1947, la mode de vie des vignerons a continué de s'inspirer de la tradition, qui a survécue dans une forme un peu modifiée. La majorité des anciens vignerons sont devenues les employés de l'Agrokombinat, ils ont vécu un peu de la même manière. Pourtant, le niveau de la vie matérielle et familiale s'est un peu élevé. Avec la Loi de dénationalisation de 1992, les paysans ont commencé à obtenir leurs terres nationalisées après la deuxième guerre mondiale. Les anciens vignerons ont commencé à avoir peur de devenir de nouveaux soumis aux propriétaires et de devoir travailler pour eux. Les gens qui ont obtenu la terre qui leur appartenait avant, ont soit donné un délai pour quitter la terre, soit ils ont offert aux vignerons la possibilité d'acheter la terre, soit celle de pouvoir habiter la maison jusqu'à la mort de leur ancien vigneron. De

nombreuses familles ont dû chercher un nouveau toit. Dans cette perspective le phénomène de vigneron est de nouveau actuel.

La recherche sur les conditions de vie des vignerons avant la deuxième guerre mondiale à Svečina près de Maribor pourrait en même temps éclaircir le problème du prolétariat de campagne dans la même période. A partir des expériences au terrain et des écrits des expériences des anciens vignerons et des propriétaires, on peut déduire que l'optique "noir et blanc", celle du bon vigneron et le maître exploiteur est une catégorie qui s'échappe, et malgré cela, pendant mes recherches, j'ai eu plusieurs fois la tendance d'y croire. Les conditions de vie des anciens vignerons à Svečina dépendaient de plusieurs facteurs.

La question des vignerons a été liée à la distribution des terres vignobles à Štajerska dans la 1ère moitié du 19e siècle. Les vignerons, avec les journaliers et les petits paysans, représentaient la majorité de la population de Slovenske gorice et Haloze. Avant la deuxième guerre mondiale on trouvait à Svečina surtout les grands agriculteurs, les grands propriétaires fonciers slovènes et étrangers, qui en plus des vignes, cultivaient des fruits et faisaient de l'élevage. La plupart des vignerons travaillait pour les grands propriétaires terriens à Plač, tandis qu'à l'ouest, à Svečina, à Špičnik, et à Slatina, une partie des vignerons travaillaient pour les paysans moins importants. Les raisons de cette division sont liées au déclin de la route marchande qui passait à travers Plač vers l'Autriche et qui représentait la voie principale jusqu'au milieu de 19e siècle, quand le chemin de fer du Sud a été construit. Svečina du côté de Plač était plus intéressante pour les grands propriétaires à cause de la route surtout. Le niveau de vie des vignerons d'avant guerre dépendaient de leur employeur. Dans un même temps, quelques familles de Zagorje sont venues s'installer à Plač; elles travaillaient surtout sur les terres d'Etat, tandis que les vignerons slovènes travaillaient pour les propriétaires. La plupart des grands propriétaires, qui avaient un certain pouvoir économique ainsi qu'une influence importante dans la vie culturelle, louaient les services de bons vignerons. Ces derniers étaient fiers de travailler chez certains propriétaires. La situation était pire pour les vignerons qui travaillaient sur la terre des petits propriétaires possédant moins de dix hectares de terre. Ils vivaient dans la misère, il y avait beaucoup d'alcoolisme et ils se déplaçaient plus souvent. Le travail sur le terrain a démontré qu'à Svečina n'existe pas de continuité dans l'engagement des vignerons auprès d'un même type de propriétaires. Les besoins du marché de travail ont dicté les déplacements des familles de vignerons qui ont souvent été très nombreuses.

Ces gens ont gardé un mauvais souvenir de leur époque de vigneron et aux premières nouvelles concernant la dénationalisation (qu'au début chacun comprenait à sa façon) ils ont réagit violemment, avec rage ou par une crise de larmes. La plupart des comparaisons entre les modes de vie de vignerons de Svečina a démontré que leurs différences sont compréhensibles, si l'on sait sur quelle propriété ils avaient travaillé. La tendance générale après la deuxième guerre mondiale, était d'essayer d'effacer ces différences.